

Załącznik do Uchwały
Nr XIX/145/2013
Rady Gminy Grabica
z dnia 9 maja 2013 roku

**Program Opieki nad Zabytkami
Gminy Grabica
na lata 2013 – 2016**

Spis treści

1. Wstęp	4
1.1. Cele opracowania <i>Programu</i>	7
2. Podstawa prawna opracowania <i>Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica</i>	8
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	8
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	13
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013	13
4.1.2. Założenia do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	14
4.2. Relacje <i>Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica</i> z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	15
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020	15
4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013	17
4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego	18
4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2012-2015	21
4.2.5. Program Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego w Województwie Łódzkim do roku 2013	23
4.2.6. Strategia rozwoju powiatu piotrkowskiego do 2015 roku	23
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	25
5.1. Relacje <i>Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica</i> z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	25
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	25
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	25
5.2.2. Zabytki ruchome	30
5.2.3. Zabytki archeologiczne	31
5.2.4. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	31
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	32
5.3.1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa łódzkiego	32
5.3.2. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe	40
5.3.3. Ochrona ustalona w <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowanie przestrzennego Gminy Grabica</i>	40

5.4. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków.....	42
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	43
6.1. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Grabica	43
6.2. Analiza szans i zagrożeń.....	46
7. Założenia programowe.....	48
7.1. Priorytety <i>Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica</i>	48
7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami	49
8. Zasady oceny realizacji Programu	51
9. Potencjalne źródła finansowania realizacji <i>Programu</i>	52
9.1. Finansowanie przez gminę zadań z zakresu opieki nad zabytkami	53
9.2. Środki Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego	54
9.3. Środki Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi.....	58
9.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego	59
9.5. Instrumenty oferowane przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi	60
9.6. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	61
9.7. Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego.....	62
10. Podsumowanie	64
11. Źródła danych	67

1. Wstęp

Gmina Grabica terytorialnie przynależy do województwa łódzkiego oraz powiatu piotrkowskiego. Od północy graniczy z gminą Dłutów, Tuszyn i Moszczenica, od zachodu z gminą Drużbice, od wschodu z miastem Piotrów Trybunalski, zaś od południa z gminą Wola Krzysztoporska. W skład gminy wchodzi 30 sołectw: Boryszów, Brzoza, Cisowa, Dziewuliny, Grabica, Gutów, Kafar, Kamocinek, Kobyłki, Krzepczów, Lubanów, Lubonia, Lutosławice Rządowe, Majdany, Majków-Folwark, Majków Mały, Majków Średni, Olendry, Ostrów, Papieże, Polesie, Rusociny, Szydłów, Szydłów-Kolonia, Twardosławice, Zaborów, Żądło, Żeronie, Żychlin.

Mapa nr 1: *Położenie Gminy Grabica w powiecie piotrkowskim*

Gmina wiejska Grabica położona jest w odległości 40 km od stolicy województwa - Łodzi - przy drodze krajowej nr 12, prowadzącej z Olszyny do Dorohuska. Powierzchnia gminy wynosi 12.764 ha, co stanowi 8,9% powierzchni powiatu piotrkowskiego. Dominującym typem pokrycia terenu gminy Grabica są użytki rolne. Zajmują one łącznie 10.797 ha, tj. 84,6% powierzchni gminy. Lasy i grunty leśne zajmują 9,8% powierzchni gminy.

Według stanu na 31.12.2011 r. Gminę Grabica zamieszkiwało 6.086 mieszkańców, (3.046 mężczyzn i 3040 kobiet)¹.

W północno-zachodniej części gminy, w okolicach miejscowości Kociołki znajduje się Tuszyńsko-Dłutowski Obszar Chronionego Krajobrazu. Na terenie Parku Krajobrazowego Doliny Baryczy znajdują się zabytkowe parki (10 obiektów, w tym 6 wpisanych do rejestru zabytków). Najcenniejsze z nich to parki w: Brzozie, Dziwłach, Ostrowie, Rusocinach, Szydłowie i Woli Bykowskiej.

Na terenie gminy działa blisko 50 stowarzyszeń i organizacji społecznych, które swą skuteczną pracą aktywizują życie gminy. Gmina jest członkiem stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania BUD-UJ RAZEM i Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej.

Na terenie gminy organizowane są liczne imprezy kulturalno-sportowe o randze lokalnej i regionalnej.

Na terenie Gminy Grabica występują liczne zabytki architektury i budownictwa. Są to m.in.: kościoły, budynki mieszkalne i gospodarcze, a także parki i cmentarze. Obecnie na terenie gminy znajduje się 8 obiektów figurujących w rejestrze zabytków oraz 64 obiekty objęte gminną ewidencją zabytków. Na szczególną uwagę zasługują: obiekt sakralny, tj.: kościół filialny p.w. św. Wojciecha z XVIII w., spichlerz dworski z 1949 r. oraz 6 parków dworskich.

Celem polityki w dziedzinie opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Grabica jest konsekwentne i planowe realizowanie kompetencji władz lokalnych poprzez włączenie dziedzictwa kulturowego w obszar zainteresowania działalności gminy oraz szczególnej dbałości o krajobraz kulturowy regionu. Polityka ta powinna się przejawiać w dążeniu do zachowania charakterystycznych elementów zabytkowych i przyrodniczych regionu, a także rewaloryzacji przekształconych cennych elementów dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem propagowania tradycyjnych form i cech

---

¹ Bank Danych Lokalnych

architektury regionalnej. Podnoszenie walorów zabytkowych ma na celu ich wykorzystanie w promocji kultury i dla rozwoju turystyki na terenie Gminy Grabica.

Poszanowanie tradycji historycznej i utożsamianie się z krajobrazem kulturowym regionu jest niezbędnym warunkiem podjęcia i przeprowadzenia prac, mających na celu zachowanie i promocję dziedzictwa kulturowego Gminy Grabica.

Dokument *Program Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* składa się z dziewięciu rozdziałów:

- 1 **Wstęp**, w którym omówione zostały podstawy prawne opracowania *Programu* oraz cele jego realizacji.
- 2 **Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce**, w którym opisany został stan prawny w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
- 3 **Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego**, gdzie omówione założenia dokumentów krajowych, wojewódzkich i powiatowych zostały uwzględnione w *Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica*.
- 4 **Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego**, w którym przedstawiono zabytki nieruchome, ruchome, archeologiczne i zasoby muzealne oraz zaprezentowano przestrzenne rozmieszczenie zabytków z terenu Gminy Grabica wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego.
- 5 **Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Grabica. Analiza szans i zagrożeń**, gdzie przeprowadzono analizę SWOT w zakresie dziedzictwa kulturowego Gminy Grabica.
- 6 **Założenia programowe**, gdzie zostały określone priorytety i kierunki planowanych działań w zakresie opieki nad zabytkami.
- 7 **Zasady oceny realizacji *Programu***, w którym zaproponowano wskaźniki oceny wdrażania *Programu*.
- 8 **Potencjalne źródła finansowania realizacji *Programu***, w którym wskazano potencjalne źródła pozyskania wsparcia finansowego na realizację zadań z zakresu opieki nad zabytkami ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Łodzi, Regionalnego Programu

Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi, Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

9 Podsumowanie.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica, stanowi jeden z elementów wdrażania polityk przestrzennych i jako taki powinien stanowić podstawę do istotnej poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy poprzez określenie kierunków działań w zakresie opieki nad zabytkami. Środkiem prowadzącym do tego celu jest ustalenie w programie uwarunkowań i działań ochronnych wobec środowiska kulturowego oraz edukacyjnych i wychowawczych wobec lokalnej społeczności.

Przedmiotem opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, natomiast celem jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

1.1. Cele opracowania *Programu*

Celem opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* zgodnie z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Podstawa prawna opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica*

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien sporządzić na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.

Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Do zadań własnych gminy zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 9 *ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym w szczególności w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Podstawą do opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* była umowa nr ZP.274.90.2012 zawarta pomiędzy Gminą Grabica a WGS84 Polska Sp. z o.o. w dniu 4.07.2012 r.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej stanowi, iż obowiązkiem państwa jest ochrona dziedzictwa narodowego (art. 5), upowszechnianie i równy dostęp do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6 ust. 1), jak również wskazuje, iż każdy obywatel jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie (art. 86).

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce jest *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.

Definicja zabytku

Zgodnie z art. 3 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo

minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ochrona zabytków

Ochrona zabytków w myśl zapisów art. 4 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

1. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych, które umożliwiają, trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
2. zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
3. udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
4. przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
5. kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
6. uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami

Zgodnie z art. 5 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku,
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości,
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z art. 6 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie mogą także podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Zabytki nieruchome

Zabytki nieruchome stanowią w szczególności:

1. krajobrazy kulturowe,
2. układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane,
3. dzieła architektury i budownictwa,
4. dzieła budownictwa obronnego,
5. obiekty techniki, w szczególności kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe,
6. cmentarze,
7. parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni,
8. miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome

Zabytki ruchome stanowią w szczególności:

1. dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
2. kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
3. numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery,
4. wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, które dokumentują poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
5. materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 *ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*,
6. instrumenty muzyczne,
7. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne,
8. przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne to w szczególności:

1. pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa,
2. cmentarzyska,
3. kurhany,

4. relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Formy ochrony zabytków

Ustawowymi formami ochrony zabytków są:

1. wpis do rejestru zabytków,
2. uznanie za pomnik historii,
3. utworzenie parku kulturowego,
4. ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa łódzkiego jest prowadzony przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi. Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określono w *rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.*

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za **pomnik historii** zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice.

Park kulturowy może zostać utworzony zgodnie z art. 16 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* przez radę gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Park kulturowy może powstać w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami powinna zostać uwzględniona m.in. przy sporządzaniu strategii rozwoju gmin, **studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin** oraz przy opracowywaniu **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego** (art. 18 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*). W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (art. 19 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*) powinna zostać uwzględniona w szczególności ochrona:

1. zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,

2. innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
3. parków kulturowych.

Pozostałe akty prawne regulujące kwestie ochrony zabytków

W celu skutecznej opieki nad zabytkami istotne jest ponadto uwzględnienie innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w następujących aktach prawnych:

1. *ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz.U. z 2003 r., Nr 80, poz. 717 z późn. zm.),
2. *ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane* (Dz.U. z 2010 r., Nr 243, poz. 1623 z późn. zm.),
3. *ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska* (Dz.U. z 2008 r., Nr 25, poz. 150 z późn. zm.),
4. *ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dz.U. z 2009 r., Nr 151, poz. 1220 z późn. zm.),
5. *ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami* (Dz.U. z 2010 r., Nr 102, poz. 651 z późn. zm.),
6. *ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (Dz.U. z 2001 r., Nr 13, poz. 123 z późn. zm.),
7. *ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* (Dz.U. z 2010 r., Nr 234, poz. 1536 z późn. zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1. *ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach* (Dz.U. z 1997 r., Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),
2. *ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach* (Dz.U. z 1997 r., Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy *ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* (Dz.U. z 2011 r., Nr 123, poz. 698 z późn. zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Przy opracowaniu *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* uwzględniono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie krajowym (*Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004-2013*, tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami), wojewódzkim (*Strategia rozwoju województwa łódzkiego na lata 2007-2020*, *Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013*, *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego*, *Wojewódzki Program Opieki nad zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2012-2015*, i – *Łódzkie 2013 – Program Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego w Województwie Łódzkim do roku 2013*) oraz powiatowym (*Strategia rozwoju powiatu piotrkowskiego do 2015 roku*).

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013

Misją *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. jest zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów. Celem strategicznym strategii jest zrównoważenie rozwoju kultury w regionach poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków.

W *Uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*, przyjętej w dniu 14 czerwca 2005 r., rozszerzono cele strategii, wprowadzono system jej realizacji, monitorowania i ewaluacji. Jednym z proponowanych kierunków działań jest ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez kompleksową rewaloryzację zabytków oraz obiektów przemysłowych i powojennych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne, a także inne cele społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, budowa i rozbudowa sieci informatycznych w celu promocji potencjału kulturowego regionów, inwentaryzacja i digitalizacja zabytków dziedzictwa ruchomego i nieruchomego oraz ich promocja.

Jako podstawowe wskaźniki monitoringu i ewaluacji *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020* w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego uznano:

- a) liczbę zabytków ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- b) liczbę obiektów zrewitalizowanych i odnowionych,
- c) wartość odnowionych zabytków kultury.

Instrumentem realizacji strategii jest *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013*. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za postępowanie niezgodne z prawem,
- intensyfikacja ochrony i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

4.1.2. Założenia do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zatwierdzone w dniu 10 maja 2004 r. przez Ministra Kultury Waldemara Dąbrowskiego. Założenia zostały opracowane przez specjalny zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami powinien określić cele i kierunki działań oraz zadania, podejmowane w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Celem opracowania krajowego programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące cele działań w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:

- a) pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych, ruchomych i dziedzictwa archeologicznego,
- b) objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki,
- c) pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa,
- d) ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych

- z ochroną i opieką nad zabytkami,
- e) ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach,
- f) udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.

4.2. Relacje Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020 (Strategia) została przyjęta przez Sejmik Województwa Łódzkiego uchwałą Nr LI/865/2006 z dnia 31 stycznia 2006 r. *Strategia* określa główne cele rozwoju województwa i działania samorządu wojewódzkiego, zmierzające do wspierania społeczno-gospodarczego rozwoju regionu, wzmocnienia jego konkurencyjności, wzrostu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Planuje się osiągnięcie trzech głównych założeń, do których należą: wzrost ogólnego poziomu cywilizacyjnego województwa, poprawa pozycji konkurencyjnej gospodarki województwa, a także stworzenie rzeczywistego regionu społeczno-ekonomicznego posiadającego własną podmiotowość kulturową i gospodarczą.

W przeprowadzonej analizie SWOT wskazano mocne strony regionu związane z szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym i ochroną zabytków. Należą do nich:

1. walory kulturowe regionu (ziemia łęczycko-sieradzka, ziemia łowicka, miasta związane z epoką uprzemysłowienia),
2. duży potencjał infrastruktury kulturalnej stolicy regionu,
3. walory krajobrazowo-przyrodnicze.

Wskazano także słabe strony regionu związane z zagadnieniem dóbr kultury, przede wszystkim zwrócono uwagę na postępujące niszczenie walorów kulturowo-krajobrazowych regionu.

Zgodnie z wizją przyjętą w *Strategii* w roku 2020 województwo łódzkie stanowić powinno region:

1. otwarty na świat z wykształconym i aktywnym społeczeństwem,
2. konkurencyjny gospodarczo, otwarty na współpracę międzynarodową,
3. dostępny i posiadający własną tożsamość kulturową i gospodarczą.

Misją określoną w *Strategii* jest „podniesienie atrakcyjności województwa łódzkiego w strukturze regionalnej Polski i Europy jako regionu sprzyjającego

zamieszkaniu i gospodarce przy dążeniu do budowy wewnętrznej spójności i zachowaniu różnorodności jego miejsc”.

Zaproponowano priorytety oraz kategorie celów w podziale na sferę ekonomiczną, sferę społeczną i sferę funkcjonalno - przestrzenną, w ramach której wyznaczono zadania związane z ochroną zabytków. W ramach obszaru priorytetowego Tożsamość regionalna ustanowiono cel strategiczny Umocnienie identyfikacji mieszkańców z województwem. Podkreślono fakt, iż specyficzna kultura danego obszaru jest czynnikiem odróżniającym region od pozostałych a jednocześnie elementem spajającym więzi mieszkańców. Należy dążyć do wzmacniania poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców województwa, a także tworzenia jedności kulturowej całego województwa, opartej na różnorodności kultur lokalnych.

W ramach ww. priorytetu zaproponowano realizację niżej wymienionych działań:

1. Opracowanie zasad i programów ochrony środowiska kulturowego.
2. Rewaloryzację historycznych układów urbanistycznych oraz obiektów zabytkowych wraz z ich otoczeniem i ochroną ekspozycji, w tym zagospodarowanie obiektów związanych z historią regionu na cele kulturalne.
3. Wspieranie działalności instytucji pełniących funkcje kulturotwórcze.
4. Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w regionie.
5. Wsparcie inwestycyjne infrastruktury kultury.
6. Wspieranie rozwoju różnorodnych przejawów życia kulturalnego oraz organizacji i ruchów regionalistycznych promujących tożsamość kulturową regionu.
7. Wsparcie działalności instytucji nauki i kultury pełniących funkcje kulturotwórcze i edukacyjne metropolii oraz środków regionalnych na rzecz całego regionu oraz promowanie powiązań międzyregionalnych i międzynarodowych.

Wskaźnikami monitorowania działań w ramach priorytetowego obszaru działań strategicznych Tożsamość regionalna są: poniesione nakłady na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego w przeliczeniu na jednego mieszkańca, ilość zrewaloryzowanych obiektów zabytkowych i historycznych układów urbanistycznych, ilość produktów regionalnych, liczba imprez propagujących historyczne i kulturowe walory regionu, a także liczba członków związków o charakterze regionalnym i wydatki gospodarstw domowych na edukację i kulturę.

4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013 został przyjęty uchwałą Nr 1393/07 Zarządu Województwa Łódzkiego z dnia 14 listopada 2007 r. (zm. uchwałami Zarządu Województwa Łódzkiego Nr 2264/11 z dnia 27 grudnia 2011 r. oraz Nr 462/12 z dnia 20 marca 2012 r.).

Głównym celem *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013* jest „integracja regionu z europejską i globalną przestrzenią społeczno-gospodarczą jako środkowoeuropejskiego centrum rozwoju, sprzyjającego zamieszkaniu i gospodarce oraz dążenie do budowy wewnętrznej spójności przy zachowaniu różnorodności jego miejsc”.

W ramach osi priorytetowej V *Infrastruktura społeczna* określono cel szczegółowy *Zapewnienie dogodnych warunków do rozwoju zasobów ludzkich*. Jednym z jego celów operacyjnych jest kształtowanie i rozwijanie kulturowej tożsamości regionalnej. Planuje się osiągnięcie docelowych rezultatów m.in. poprzez wzmocnienie sfery kultury, w tym inwestycje w nowe lub już istniejące obiekty kultury, zabezpieczenie zasobów instytucji kultury, ochronę dziedzictwa kulturowego, promocję i informatyzację sfery kultury.

Celem osi priorytetowej V *Infrastruktura społeczna* jest podniesienie standardu i prestiżu sfery kultury, przede wszystkim poprzez wykorzystanie dostępnego potencjału kulturowego, aktywność w sferze kultury oraz inwestycje w infrastrukturę kulturalną. W ten sposób rozszerzony zostanie dostęp do szeroko rozumianej kultury, poprawią się warunki jej odbioru. Wypracowany zostanie także endogeniczny produkt kulturowy.

W ramach powyższego priorytetu wspierane będą działania mające na celu budowę, przebudowę, wyposażenie obiektów kultury, ochronę oraz zachowanie architektonicznego dziedzictwa kulturowego regionu, podniesienie bezpieczeństwa zasobów instytucji kultury, tworzenie centrów informacji w obszarze kultury.

Oś V *Infrastruktura społeczna* jest komplementarna z osią VI *Odnowa obszarów miejskich*, której celem szczegółowym jest ożywienie gospodarcze i społeczne na terenach zdegradowanych w obszarach miejskich. W ramach tej osi zaplanowano między innymi realizację projektów obejmujących prace budowlane, konserwatorskie, restauratorskie zabytków lub obiektów historycznych w celu ich przystosowania do nowych funkcji lub utrzymania funkcji dotychczasowych.

4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego został uchwalony przez Sejmik Województwa Łódzkiego uchwałą Nr LX/1648/10 z dnia 21 września 2010 r. Określa cele strategiczne rozwoju przestrzennego województwa, ustala priorytety polityki przestrzennej województwa i kierunki polityki przestrzennej dla obszarów problemowych.

Jako jeden z celów głównych rozwoju przestrzennego województwa łódzkiego wyznaczono *kształtowanie tożsamości regionalnej z wykorzystaniem walorów przyrodniczych, kulturowych i turystycznych regionu.*

W *Planie* za najważniejsze problemy w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego uznano:

- niedostatecznie kontrolowany proces urbanizacji obszarów atrakcyjnych kulturowo, szczególnie w obszarach miast historycznych i krajobrazie dolin rzecznych,
- brak obwodnic większości historycznych miast, gdzie występuje duże natężenie ruchu komunikacyjnego w strefach zabytkowych,
- istnienie wielu obszarów zdegradowanych wymagających rewitalizacji,
- brak zintegrowanego systemu informacji o obiektach zabytkowych do rewaloryzacji i rewitalizacji oraz odpowiedniego ich zagospodarowania,
- brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz całościowej gminnej ewidencji zabytków i gminnych programów opieki nad zabytkami,
- brak opracowań analitycznych i studialnych krajobrazu kulturowego,
- zły stan techniczny licznych obiektów zabytkowych,
- niska świadomość społeczna w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a szczególnie zabytków archeologicznych.

Duży potencjał regionu w zakresie walorów przyrodniczych i kulturowych pozwala rozwijać wśród innych typów także turystykę kulturową i poznawczą, w tym religijną, opartą na: walorach dziedzictwa kulturowego – zabytkach, folklorze, ośrodkach pielgrzymkowych, muzeach i skansenach, ośrodkach kulturalnych, wydarzeniach oraz imprezach o randze ogólnopolskiej i międzynarodowej, a także Szlaku Bursztynowym. Ten typ turystyki dominuje we wschodniej części województwa.

Do kluczowych celów określonych w *Planie* w zakresie dziedzictwa kulturowego przynależy **zachowanie i ochrona materialnych i niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego województwa.** W *Planie* szczegółowo wskazano konkretne działania, które mają skutkować realizacją zakładanych rezultatów. Należą do nich:

1. Świadome kształtowanie tożsamości regionalnej i promocja wartości niematerialnych województwa poprzez:
  - wzmacnianie walorów zidentyfikowanych podregionów kulturowych: (łowickiego, opoczyńskiego, piotrkowskiego, rawskiego, siemkowickiego, sieradzkiego oraz łęczyckiego) poprzez zachowanie i ochronę zabytkowych układów rozplanowania zabudowy wiejskiej i pól,
  - promocję i tworzenie skansenów,
  - promocję i rozwój działalności artystycznej, twórczości ludowej oraz ludowych produktów regionalnych,
  - identyfikację i rozwój tradycyjnych form działalności gospodarczej i promowanie budownictwa ekologicznego,
  - identyfikację i wzmacnianie Staropolskiego Okręgu Przemysłowego.

2. Kształtowanie niżej wymienionych pasm kulturowych, łączących podregiony kulturowe poprzez podjęcie aktywnej ochrony różnorodności dziedzictwa kulturowego, uwzględniającej rynkową rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów wpisanych do rejestrów zabytków oraz figurujących w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków, eksponowanie miejsc pamięci, cmentarzy wojennych, udostępnianie obiektów sakralnych w sposób nie powodujący dewaluacji ich podstawowej funkcji:
  - pasmo dorzecza Warty, uwzględniające przede wszystkim zabytki archeologiczne na Szlaku Bursztynowym,
  - pasmo dorzecza Pilicy, uwzględniające zabytki sakralne,
  - pasmo dorzecza Bzury, promujące bogaty folklor łęczycki oraz historię bitew nad Bzurą.

Celem tworzenia pasm kulturowych jest aktywna ochrona różnorodności dziedzictwa kulturowego, uwzględniająca rynkową rewitalizację i rewaloryzację obiektów zabytkowych. Pasma kulturowe obejmują również pasma turystyczne kształtowane z wykorzystaniem systemu obszarów chronionych w dolinach rzecznych. Takie podejście pozwoli na wkomponowanie obiektów dziedzictwa kulturowego we współczesne struktury funkcjonalno-przestrzenne, a także powiązanie obiektów dziedzictwa kulturowego z krajobrazem przyrodniczym. Planowany w ramach pasm kulturowych system szlaków turystycznych oraz rozwój infrastruktury transportowej poprawią dostępność komunikacyjną krajobrazu kulturowego.

3. Kształtowanie pasma Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej oraz Kolei Okresu Uprzemysłowienia z wykorzystaniem zabytków z zakresu kolejnictwa, zabytków techniki, zabytków industrialnych.

4. Wyznaczenie stref ochronnych w celu:

- utrzymania charakteru zagospodarowania i zachowania istniejącego krajobrazu kulturowego poprzez podjęcie lub kontynuację działań w zakresie rewitalizacji, rewaloryzacji i konserwacji istniejących struktur historycznych, z wykorzystaniem ich na cele społeczne, kulturalne i turystyczne, pozwalających zachować specyfikę miejsca ze szczególnym naciskiem na tworzenie przestrzeni publicznej,
- przywracania walorów dziedzictwa kulturowego i tożsamości regionalnej, poprzez kontynuację i podjęcie działań w zakresie rewitalizacji, ograniczania dysharmonii przestrzeni poprzez kształtowanie dobrych relacji nowej zabudowy i zagospodarowania ze specyfiką zasobów dziedzictwa kulturowego i uwarunkowaniami krajobrazu na etapie planowania miejscowego, dostosowanie formy obiektów obcych kulturowo w nawiązaniu do kompozycji historycznej, wdrażanie tematycznych programów rewitalizacji obszarów w celu odtwarzania regionalnego dziedzictwa,
- tworzenia właściwego sąsiedztwa dla obszarów o wartościach kulturowych – ochrona i zabezpieczenie obiektów zabytkowych oraz historycznych sylwet przestrzennych, poprzez ograniczenie ich w sąsiedztwie zabudowy, zalesień i lokalizacji reklam wielkoformatowych, zapewnienie trwałej dostępności oraz ochronę przed dewastacją istniejącej różnorodności krajobrazowej – ograniczenie zabudowy terenów otwartych i wprowadzania obcych kulturowo form zagospodarowania,
- rewaloryzacji zabytkowych układów zieleni komponowanej w tym przede wszystkim założeń znajdujących się na liście preferencyjnej zabytkowych parków i ogrodów przeznaczonych do rewaloryzacji oraz innych parków zabytkowych mających szansę pretendowania do umieszczenia na tej liście.

5. Stworzenie sieci unikatowych ośrodków historycznych i poddanie ich działaniom rewitalizacyjnym i rewaloryzacyjnym – wytypowano 7 ośrodków o randze europejskiej i krajowej, 5 o randze regionalnej, a także 51 ośrodków o randze lokalnej.

6. Objęcie ochroną najcenniejszych obszarów i obiektów w formie pomników historii i parków kulturowych - wytypowano 26 obiektów oraz obszarów jako pretendujących do uznania za pomnik historii, a także 34 obszary cenne kulturowo do objęcia ochroną w formie parków kulturowych.

7. Objęcie ochroną obiektów uznanych za dobra kultury współczesnej o charakterze ponadlokalnym – wskazano 7 obiektów i obszarów z terenu Łodzi, których

ochrona zostanie podjęta poprzez obligatoryjne ustalenia planowania miejscowego.

Za wskaźniki monitoringu realizacji celów dotyczących dziedzictwa kulturowego uznano: liczbę historycznych układów rozplanowania wpisanych do rejestru zabytków, liczbę przeprowadzonych rewitalizacji i rewaloryzacji założeń zabytkowych, liczbę utworzonych pomników historii i parków kulturowych, a także liczbę utworzonych skansenów.

4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2012-2015

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2012-2015 został przyjęty uchwałą Nr XXVI/487/12 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 21 czerwca 2012 r.

Misją *Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2012-2015* jest: „prowadzenie zintegrowanej polityki zarządzania dziedzictwem kulturowym, opartej na partnerskiej wielopodmiotowej współpracy, kształtowaniu świadomości społecznej i promocji różnorodności kulturowej”, a celem strategicznym „zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej”.

W *Programie* wskazuje się liczne problemy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków zlokalizowanych na terenie województwa. Wśród najważniejszych problemów wymienia się między innymi:

1. brak zintegrowanych działań rewitalizacyjnych, w tym kompleksowych rozwiązań prowadzących do odnowy silnie zdegradowanej zabudowy przemysłowej Łodzi,
2. dezintegracja przestrzeni ośrodków potencjalnie interesujących,
3. brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
4. brak studiów historyczno-urbanistycznych formujących wytyczne konserwatorskie określające zakres działań inwestycyjnych w granicach historycznych układów przestrzennych,
5. brak katalogów budownictwa regionalnego w województwie oraz aktualnego katalogu „Zabytki architektury i budownictwa województwa łódzkiego”
6. brak metod i zasad współpracy różnych instytucji, organizacji i innych form organizacyjnych w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego,
7. brak obwodnic na szlakach tranzytowych ciągów komunikacyjnych przebiegających przez centra historycznych miast,

8. brak świadomości społeczeństwa województwa, władz lokalnych i inwestorów o konieczności ochrony zabytków,
9. brak środków finansowych na przeprowadzenie kompleksowych działań konserwatorskich,
10. brak zabezpieczeń antywłamaniowych i przeciwpożarowych w obiektach zabytkowych,
11. nieuregulowany, skomplikowany stan własnościowy zabytków, co zagraża ich zachowaniu i właściwemu utrzymaniu,
12. brak zaktualizowanej wojewódzkiej ewidencji zabytków, bardzo niskie wykonanie gminnych ewidencji oraz gminnych programów opieki nad zabytkami przez JST,
13. słabość prawa odnoszącego się do ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego – luki prawne, brak konsekwencji prawnych w przypadku wykroczeń lub niedopełnienia wymogów ustawowych,
14. brak wdrażania edukacji regionalnej na obszarze całego województwa,
15. brak systemu e-informacji z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
16. niewystarczające działania służące kreowaniu symboli województwa.

Program wskazuje trzy cele operacyjne i siedem działań. W ramach celu operacyjnego I *Regionalny system zarządzania dziedzictwem kulturowym* zaplanowano stworzenie mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym oraz cyfryzację zasobów ewidencyjnych dziedzictwa kulturowego w regionie łódzkim. W ramach celu operacyjnego II *Atrakcyjność krajobrazu kulturowego* planuje się rewitalizację układów przestrzennych miast i wsi, poprawę stanu obiektów i obszarów zabytkowych oraz poprawę stanu i dostępności zabytków ruchomych w muzeach i obiektach sakralnych. Natomiast działania: Kreowanie różnorodności kulturowej oraz Edukacja kulturowa mieszkańców województwa realizowane będą w ramach celu operacyjnego III *Tożsamość wielokulturowa regionu*.

Dla każdego z działań zaplanowano szczegółowe zadania cząstkowe, określono również dla nich wskaźniki monitorowania z planowanym stanem docelowym w 2015 r. wskazując jednostki odpowiedzialne za ich realizację.

W podziale na poszczególne jednostki samorządu terytorialnego województwa dla powiatu piotrkowskiego zaplanowano między innymi zadania: opracowania czterech ewidencji zabytków (w tym dla gminy Grabica), sporządzenie dziewięciu programów opieki nad zabytkami (w tym dla gminy Grabica), cyfryzację 12 gminnych ewidencji zabytków (w tym gminy Grabica), realizację zintegrowanych projektów tematycznych dotyczących kształtowania obszarów krajobrazu kulturowego w tym dorzecza Warty z Grabią i Widawką (zlokalizowanego m.in. na terenie gminy Grabica).

Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego opracował *Sprawozdanie z realizacji Programu opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2008 –2011 z lat 2008 - 2009*. Zostały w nim omówione źródła finansowania opieki nad zabytkami w województwie łódzkim w latach 2008-2009 z funduszy europejskich, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Samorządu Województwa. Wskazano na zrealizowane zadania dotyczące: przeprowadzonych prac rewitalizacyjnych oraz działań konserwatorskich, opracowanych studiów historycznych, utworzonych parków kulturowych i skansenów, odbytych imprez folklorystycznych, przeprowadzonych działań promocyjnych etc.

4.2.5. Program Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego w Województwie Łódzkim do roku 2013

Dokument pn. „*i - łódzkie - Program Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego w Województwie Łódzkim do roku 2013*” podejmuje tematykę tworzenia społeczeństwa i gospodarki opartej na nowoczesnych technologiach. Koncentruje się głównie na opisie możliwych zmian i ulepszeń jakie płyną z transformacji społeczeństwa funkcjonującego na zasadach „papierowych” do takiego opartego na technologiach cyfrowych. W gospodarce elektronicznej jednym z najważniejszych zasobów gospodarczych jest informacja. Sektor publiczny jest w posiadaniu ogromnych ilości informacji, często mogących być impulsem do rozwoju gospodarczego lub po prostu interesujących część społeczeństwa.

Jednym z realizowanych w tym zakresie przedsięwzięć jest stworzenie Regionalnego Systemu Informacji Przestrzennej Województwa Łódzkiego – systemu informatycznego umożliwiającego pozyskiwanie, zarządzanie, analizowanie dużych zbiorów danych przestrzennych. W systemie poza kluczowymi informacjami zawarte są m.in. dane dotyczące zabytków. Regionalny System Informacji Przestrzennej Województwa Łódzkiego jest dostępny dla administracji, służb publicznych, podmiotów gospodarczych oraz obywateli.

4.2.6. Strategia rozwoju powiatu piotrkowskiego do 2015 roku

Strategia rozwoju powiatu piotrkowskiego do 2015 roku została przyjęta przez Radę Powiatu Piotrkowskiego uchwałą Nr XXXIII/224/2002 Rady Powiatu w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 4 października 2002 r. Jest to długookresowy plan działania, określający strategiczne cele rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu, określający cele operacyjne i zadania, które są niezbędne dla realizacji przyjętych zamierzeń rozwojowych.

W ramach *Strategii* wyodrębniono Strategiczne Obszary Działania, w tym obszar Kultura. W przeprowadzonej analizie SWOT dla tego obszaru wskazano mocne strony powiatu, do których należą: świadomość roli kultury wśród społeczeństwa powiatu, istniejący amatorski ruch artystyczny, dobrze rozwinięta sieć bibliotek gminnych.

Za słabe strony uznano:

1. Niskie nakłady finansowe przeznaczane na rozwój kultury.
2. Brak powiatowego domu kultury.
3. Niewielka ilość instytucji kultury działających na terenie powiatu.
4. Niewystarczająca liczba kadry instruktorskiej w istniejących placówkach.
5. Słabe wyposażenie placówek kultury w środki techniczne.

Szansą dla powiatu piotrkowskiego w dziedzinie kultury jest istniejący kalendarz imprez kulturalnych o zasięgu powiatowym, a co za tym idzie kulturalna integracja gmin powiatu piotrkowskiego, a także systematyczne zwiększanie się liczby osób biorących udział w przeglądach i konkursach (zwłaszcza młodzieży). Niepokojącym zjawiskiem natomiast jest zanik nawyku korzystania z propozycji ośrodków kultury oraz niewielka liczba potencjalnych odbiorców propozycji kulturalnych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi przez krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty programowe oraz dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Grabica.

Głównym celem *Strategii Rozwoju Gminy Grabica* jest zrównoważony rozwój gminy i stała poprawa warunków życia mieszkańców. Jednym z przyjętych w dokumencie celów strategicznych jest zapewnienie szerokiego dostępu dóbr materialnych i kulturalnych z jednoczesnym poszerzeniem zakresu integracji społecznej.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Pochodzenie nazwy **Grabica** można wiązać z rzeczką Grabią, rycerzem o mianie i herbie Grabica lub lasem grabowym. Miejscowość Grabica mogła powstać na fali trzynasto lub czternastowiecznej kolonizacji ziem polskich, kiedy to na początku XIV wieku księstwo Sieradzkie, do którego należała Grabica, było częścią zjednoczonego Królestwa Polskiego dość intensywnie kolonizowanego. Najstarszym pisanym źródłem wymieniającym Grabicę po raz pierwszy jest dokument z 1511 r. – spis podatkowy województwa sieradzkiego, według którego *Grabicza* miała 6 łanów. W latach trzydziestych XVI w. Grabica była już dobrze rozwiniętą wsią, w której powstał folwark biskupi a następnie niewielki dwór. Miejscowość Grabica do 1819 roku była własnością biskupstwa wrocławskiego. W 1819 roku ziemie Grabicy przeszły w posiadanie komisji Skarbowej. W 1840 roku majątek został sprzedany Waławowi - hr. Gutakowskiemu. Przeprowadził on w 1842 roku reorganizację swoich dóbr, zamienił poddanym pańszczyznę na czynsz. W 1857 roku dobra Grabicy obejmowały 41 osad. W okresie I wojny światowej Grabica znajdowała się w strefie okupowanej przez wojska austriackie i weszła w skład Gubernatorstwa Lubelskiego. Podczas I wojny światowej w gminie zniszczeniu uległy 103 gospodarstwa, w tym 6 w miejscowości Grabica. W okresie II wojny światowej przez teren Gminy przebiegał pas graniczny z Generalnym Gubernatorstwem, co było przyczyną zwiększonej ilości wysiedleń, w wyniku których z terenu Gminy wysiedlonych zostało 4.421 osób, w tym 234 osoby z miejscowości

Grabica. Grabica została wyzwolona przez wojska sowieckie 18.02.1945 r.² W 1972 roku powrócono do dawnego podziału terytorialno-administracyjnego kraju, w wyniku którego 1 stycznia 1973 roku utworzono Gminę Grabica w miejsce istniejącej w latach 1954-72 gromady Grabica.

Wieś **Bleszyn** powstała w XIX w. W XX w. we wsi istniał wiatrak należący do sołtysa Józefa Baranowskiego. W 1917 r. Bleszyn należał do parafii Tuszyn i zamieszkiwało go 76 mieszkańców, z czego 39 stanowili mężczyźni a 37 – kobiety³.

Pierwsza wzmianka o wsi **Boryszów** pochodzi z 1257 r. i pojawiła się w jednym z dokumentów ks. łęczycko-kujawskiego Kazimierza w sprawie zwrotu Boryszewa bp. włocławskiemu Wolimirowi. Następnie, aż do początków XIX w. wieś należała do biskupstwa kujawskiego. W 1520 r. w Boryszewie było 10 kmieci, którzy płacili 8 marek podatku. We wsi istniała również karczma. W 1534 r. Boryszów miał 10 łanów i zamieszkiwało go 17 kmieci. Była to jedna z największych wsi biskupich na tym terenie. W 1918 r. dobra biskupów kujawskich przeszły na własność Skarbu Królestwa Polskiego. W 1827 r. w Boryszewie było 38 domów, w których mieszkało 264 mieszkańców. Od 1526 r. miejscowość należała do parafii Krzepczów, a od 1874 r. do gminy Grabica. W XIX w. we wsi funkcjonowała jednoklasowa szkoła elementarna. Boryszów był ośrodkiem rzemiosła i handlu. W 1929 r. wieś zamieszkiwało już 634 mieszkańców. We wsi istniały dwa wiatraki, zakład stolarski, olejarnia i mleczarnia oraz sklep⁴.

Najstarsza pisana informacja o wsi **Brzoza** pochodzi z 1399 r. i znajduje się w dokumentach sądowych. Miejscowość przez długi czas należała do rodu Lutosławskich. W 1470 r. w wyniku zamiany wsi Brzoza za dobra Bogusławic Górnych dokonanej przez bp. włocławskiego Jakuba z Sienna wieś Brzoza stała się wsią szlachecką. W 1552 r. Brzoza należała do pięciu niezbyt majątnych szlachciców posiadających od 1 do 3 chłopów pańszczyźnianych. W 1827 r. we wsi istniało 21 domów zamieszkanym przez 173 mieszkańców. W okresie międzywojennym właścicielem folwarku we wsi był Apolinary Rościszewski. W okresie tym w miejscowości funkcjonował także wiatrak⁵.

Wieś **Dziewuliny** lokowana została w ramach dóbr biskupich w 2 poł. XVI w. Miejscowość po raz pierwszy wymieniona była w akcie sprzedaży części lasu Dziewuliny przez bp. Jana Drojewskiego Gasparowi Twardowskiemu. Przez dłuższy okres Dziewuliny przechodziły w ręce kolejnych dzierżawców. Pod koniec XVIII w. Dziewuliny zostały objęte wieloletnią dzierżawą przez płk wojsk królewskich Jakuba Górskiego. W 1790 r. scedował

---

² Dzieje gminy Grabica, Edward Alfred Mierzwa, Grabica 2008

³ Ibidem

⁴ Ibidem

⁵ Ibidem

on swe uprawnienia na rodzinę Wykrzykowskich. Na początku XIX w. wieś przeszła na własność rządu. W 1827 r. w Dziwulinach było 17 domów w których mieszkało 101 mieszkańców. W 1880 r. obok wsi istniał również folwark szlachecki. W okresie międzywojennym właścicielem folwarku był Stanisław Szadkowski. Folwark liczył wówczas 248 mórg ziemi. W 1938 r. miejscowość liczyła 47 domów⁶.

Wieś **Dziwle** wzmiankowana była w 1405 r. w księgach sądowych województwa sieradzkiego. W latach 1511-1523 Dziwle były podzielone na dwie części o tej samej nazwie i stanowiły własność prywatną. W poł. XVI w. wieś była we władaniu Alberta Dziwłowskiego oraz Mateusza i Jakuba Dziwłowskich. W 1880 r. wieś należała do gminy Grabica i parafii Srocko. Obok wsi istniał folwark szlachecki Dziwle, który razem z folwarkami Majdany i Kożuchy stanowił dobra szlacheckie Dziwle. W okresie międzywojennym właścicielem folwarków Dziwle i Majdany był Janusz Zaręba. Majątek wówczas liczył 369 ha. W 1938 r. we wsi było 15 domów⁷.

Pierwsza wzmianka o wsi **Kamocin** pochodzi z 1394 r. z ksiąg sądowych sieradzkich, w których jest zapis o Pietraszu z Kamocina, rycerzu herbu Wielkie Kosy. Po Pietraszu wieś dziedziczył Marek z Kamocina. W 1608 r. jeden z Kamockich sprzedał rodową wieś Ossolińskim. W 1827 r. Kamocin liczył 22 domy i 139 mieszkańców. W XIX w. we wsi mieszkali ewangelicy posiadający swój dom modlitewny, cmentarz oraz szkołę. W okresie tym w miejscowości było już 67 domów i 836 mieszkańców, a obszar wsi wynosił 1193 morgi gruntu. W Kamocinie miał siedzibę gminny Sąd Pokoju. W 1929 r. wieś liczyła 623 mieszkańców i działały w niej dwa młyny, rzeźnia i sklep⁸.

Pierwsza pisana wzmianka o wsi **Kociołki** pochodzi z lat 1511-1523 i zapisana została przez Jana Łaskiego. W 1827 r. w Kociołkach było 14 domów i 112 mieszkańców. Pod koniec XIX w. obok wsi Kociołki powstała też osada leśna o tej samej nazwie, posiadająca 2 domy i 10 mieszkańców oraz folwark szlachecki, liczący 8 domów i 103 mieszkańców. Folwark połączony był z osadą młyńską o nazwie Kłuciasz. Pod koniec XIX w. przy folwarku funkcjonowała fabryka rur drenarskich, dwa młyny wodne, cegielnia i owczarnia. Właścicielem dóbr Kociołki do końca lat 30 XX w. była rodzina Łuszczewskich⁹.

Pierwsza wzmianka o wsi **Krzepczów** pochodzi z 1400 r. Była to wieś szlachecka należąca do rodu Krzepczowskich. W 1552 r. w miejscowości istniała Parafia Krzepczów, w skład której wchodziły: Boryszów, Stradzów, Wadlew, Budków, Wola Wilkowa, Wola

---

⁶ Ibidem

⁷ Ibidem

⁸ Ibidem

⁹ ibidem

Wdowińska, Wola Głazowa i Chynów. W okresie tym Krzepczów miał 5 łąnów powierzchni i 4 kmieci. Była to wówczas jedna z większych wsi w dobrach biskupów kujawskich. W 1827 r. wieś liczyła 36 domów i 161 mieszkańców. Krzepczów w 1883 r. składał się z wsi włościańskiej, osady młyńskiej i folwarku szlacheckiego. Folwark Krzepczowski oraz folwarki Stanisławówka i Wilcza Wola składały się na dobra Krzepców. W 1929 r. we wsi istniały dwa wiatraki¹⁰.

Pierwsza wzmianka źródłowa o wsi **Lutosławice** pochodzi z 1257 r. i została zapisana w dokumentach wydanych przez ks. łęczycko-kujawskiego Kazimierza, mocą których zwraca biskupowi włocławskiemu Wolmirowi wieś Boryszów, którą wcześniej nieprawnie władał rycerz Niedabył z Lutosławic. Miejscowy ród szlachecki, potomkowie Niedabyła, zaczęli nazywać się od nazwy wsi Lutosławskimi, herbu jelita. Na początku XVI w. Lutosławscy przekazali część wsi biskupom kujawskim, dając początek późniejszym Lutosławicom Rządowym. Lutosławscy w połowie XVI w. przestali dziedziczyć dobra Lutosławic. W 1552 r. własność szlachecka liczyła 2 łąny i należała do Stanisława Radziatkowskiego, 3 łąny należały do biskupów kujawskich i 2 łąny do sołtysa. Ponadto wieś zamieszkiwało kilka ubogich rodzin szlacheckich. W 1827 r. Lutosławice liczyły 13 domów i 103 mieszkańców. Pod koniec XIX w. na Lutosławice Szlacheckie składał się folwark szlachecki, dwie osady młyńskie, Lutosławice Kolonia i karczma. W okresie międzywojennym w Lutosławicach działał zakład ślusarski oraz dwa wiatraki¹¹.

Pierwsze wzmianki o wsi **Lutosławice Rządowe** sięgają pierwszej połowy XVI w., kiedy to Lutosławscy przekazali część majątku biskupom kujawskim. W 1598 r. bp. Hieronim Rozrażewski uczynił z Lutosławic wieś służebną biskupstwa. W XIX w. miejscowość stała się własnością Skarbu Państwa. Po 1864 r. wieś została uwłaszczona¹².

Wieś **Ostrów** jako prywatna własność szlachecka powstała przed XVI w. Pierwsza pisana wzmianka o wsi pochodzi z 1552 r., kiedy to właścicielami wsi byli urzędnik wolborski Jan Ostrowski i Felix Książnik. W 1882 r. wieś należała do parafii Krzepczów. Miejscowość liczyła 20 samodzielnych gospodarzy, obrabiających 259 mórg ziemi. W okresie tym we wsi stało 17 domów zamieszkanymi przez 224 mieszkańców. Obok wsi istniał folwark szlachecki liczący 527 mórg ziemi. W latach międzywojennych folwark w Ostrowie należał do Stanisława Sadowego. We wsi była cegielnia i sklep spożywczy¹³.

---

¹⁰ Dzieje gminy Grabica, Edward Alfred Mierzwa, Grabica 2008

¹¹ ibidem

¹² ibidem

¹³ Dzieje gminy Grabica, Edward Alfred Mierzwa, Grabica 2008

Wieś **Rusociny** powstała w I poł. XVI w. i była własnością biskupów kujawskich. W XVII w. w Rusocinach mieszkało 14 kmieci, uprawiających 6 łanów ziemi. W 1819 r. po konfiskacie dóbr biskupich Rusociny znalazły się pod zarządem Skarbu Państwa. W 1827 r. wieś liczyła 12 osadników, 231 mieszkańców i 1.669 mórg. We wsi istniała również karczma. W późniejszych czasach po częściowej parcelacji powstała Kolonia Rusociny. Od 1840 r. dobra Rusociny stały się własnością hr. Gutakowskiego, który po niedługim czasie sprzedał je Jabłońskiemu. Na przełomie XIX i XX w. Rusociny należały do Adama Wojciechowskiego, a następnie do jego syna. Majątek liczył wówczas 265 mórg ziem. W okresie międzywojennym właścicielem majątku był Józef Przedpełski. W 1818 r. w Rusocinach funkcjonowała Szkoła Powszechna¹⁴.

Miejscowość **Szydłów Kolonia** ściśle związana jest ze wsią Szydłów i powstała w wyniku jej częściowej parcelacji. **Szydłów** powstał w XVI w. i zamieszkiwało go wówczas 24 kmieci. Wieś była własnością Jerzego Szydłowskiego. W 1582 Szydłów był jedną z największych wsi w okolicy. W 1827 r. wieś liczyła 24 domy i 190 mieszkańców. W 1864 r. została utworzona gmina Szydłów. Pod koniec XIX w. gmina posiadała 16.087 mórg powierzchni i zamieszkiwało ją 7.227 mieszkańców, w tym 48 Żydów. W okresie międzywojennym w skład gminy Szydłów wchodziły: Twardosławice, Cisowa, Kamocinek i Żychlin. W 1938 r. w Szydłowie było 93 budynki mieszkalne¹⁵.

Wola Bykowska istniała już w XVI w. i zwana była dawniej Wolą Piekłową. Nazwę swą zyskała od istniejącej tu smolarni, gdzie wypalano węgiel drzewny, a przy okazji pozyskiwano smołę i potaż. W XVI w. Wola Piekłowa należała do Zalewskiego, Mikołaja Brzeskiego Jana Dziwnowskiego. Wieś w latach 1511-23 należała do parafii Srocko. We wsi istniała karczma, której właścicielem był Jakub Vockxyk. W XVII w. wieś opustoszała i zniknęła z mapy. Dopiero na pocz. XIX w. powstała jako zupełnie nowa miejscowość z nową nazwą - Wola Bykowa. W 1827 r. we wsi był 1 dom i 16 mieszkańców. Pod koniec XIX w. Wola Bykowska była folwarkiem o powierzchni 462 mórg ziemi. Ostatnią właścicielką folwarku była Hanna Alicja Franaszkowa. W 1944 r. folwark przeszedł na własność Skarbu Państwa. Na znacjonalizowanym byłym folwarku powstało gospodarstwo rolne - Zakład Ogrodniczy Wola Bykowska. Gospodarstwo rolne zostało sprywatyzowane i wykupione¹⁶.

Wieś **Wola Kamocka** była dziedziczona przez ród Kamockich. W 1552 r. we wsi mieszkało 10 kmieci na 4 łanach ziemi. W 1827 r. w Woli Kamockiej było 15 domów zamieszkanymi przez 127 mieszkańców. W 1921 r. obszar pól uprawnych został

---

¹⁴ ibidem

¹⁵ ibidem

¹⁶ ibidem

powiększony o 31 mórg. W 1938 r. wieś liczyła 15 budynków mieszkalnych¹⁷.

Wieś **Zaborów** w 1708 r. należała do Stanisława Taranowskiego. W 1733 r. syn Stanisława, Józef Taranowski sprzedał wieś Mikołajowi Belskiemu. Od 1895 r. Zaborów należał do gminy Szydłów i parafii Gomulin. Wieś posiadała 20 domów i 123 mieszkańców. Folwark należał do dóbr Cisowa. W 1938 r. w Zaborowie było 26 domów¹⁸.

Wieś **Żeronie** powstała w XIX w. na gruntach pofolwarcznych przekazanych służbie folwarcznej i napływowym kolonistom. Wieś należała do parafii Dłutów. Od 1895 r. wieś nazwano Żeronie. Miejscowość liczyła wówczas 18 budynków mieszkalnych i 120 mieszkańców. Obszar wsi obejmował 337 mórg ziemi. Obok wsi istniała karczma należąca do dóbr grabickich. Od 1929 r. wieś Żeronie posiada własny kościół i parafię¹⁹.

5.2.2. Zabytki ruchome

Zgodnie z art. 3 pkt. 3) *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*).

Do Rejestru Zabytków Województwa Łódzkiego decyzją nr L.Dz.KI.IV-660/32/71 z dnia 22 marca 1971 r. wpisane są zabytki ruchome z terenu Gminy Grabica. Jest to wyposażenie kościoła rzymsko-katolickiego p.w. św. Wojciecha w Krzeczowie Starym:

- ołtarz główny pw. Ukrzyżowania z 1 poł. XVIII w.,
- ołtarz boczny pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy z ok. poł. XVIII w.,

¹⁷ Dzieje gminy Grabica, Edward Alfred Mierzwa, Grabica 2008

¹⁸ ibidem

¹⁹ ibidem

- ołtarz św. Anny Samotrzeć z ok. 1740 r.,
- obraz św. Anny Samotrzeć z pocz. XVIII w.,
- polichromia sklepienia z blaszanymi sylwetkami świętych z 1887 r.
- ambona z koń. XVIII w.,
- kropielnica z XVI w.,
- dekoracja nawy głównej z pocz. XIX w.

W wojewódzkiej ewidencji zabytków województwa łódzkiego znajdują się zabytki ruchome, stanowiące:

1. wyposażenie kościoła rzymsko-katolickiego p.w. św. Wojciecha w Krzepczowie Starym (21 zabytków);
2. wyposażenie kościoła parafialnego p.w. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski i Świętego Jana Vianneya w Woli Kamockiej (8 zabytków).

5.2.3. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z art. 3 pkt. 4) *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Na terenie Gminy Grabica znajdują się stanowiska archeologiczne, dla których obowiązują następujące ustalenia:

1. wymóg uzgadniania wszelkich zamierzeń inwestycyjnych ze Służbą Ochrony Zabytków,
2. wykonywanie ewentualnych prac ziemnych w obrębie i w bezpośrednim sąsiedztwie stanowisk archeologicznych jedynie po przeprowadzeniu ratowniczych badań archeologicznych za zezwoleniem konserwatorskim na prace archeologiczne i wykopaliskowe,
3. finansowanie ratowniczych badań konserwatorskich przez inwestora.

Na terenie Gminy Grabica zlokalizowane są 94 zabytki archeologiczne. Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zamieszczono w załączniku nr 2.

5.2.4. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie Gminy Grabica nie funkcjonują muzea eksponujące dziedzictwo

kulturowe.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Formami ochrony prawnej zabytków są: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa łódzkiego

Rejestr zabytków województwa łódzkiego jest prowadzony przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi (Delegatura w Piotrkowie Trybunalskim) W rejestrze zabytków nieruchomych województwa łódzkiego znajduje się 8 obiektów z terenu Gminy Grabica. Zestawienie zabytków ujętych w rejestrze zabytków zostało przedstawione w tabeli nr 1.

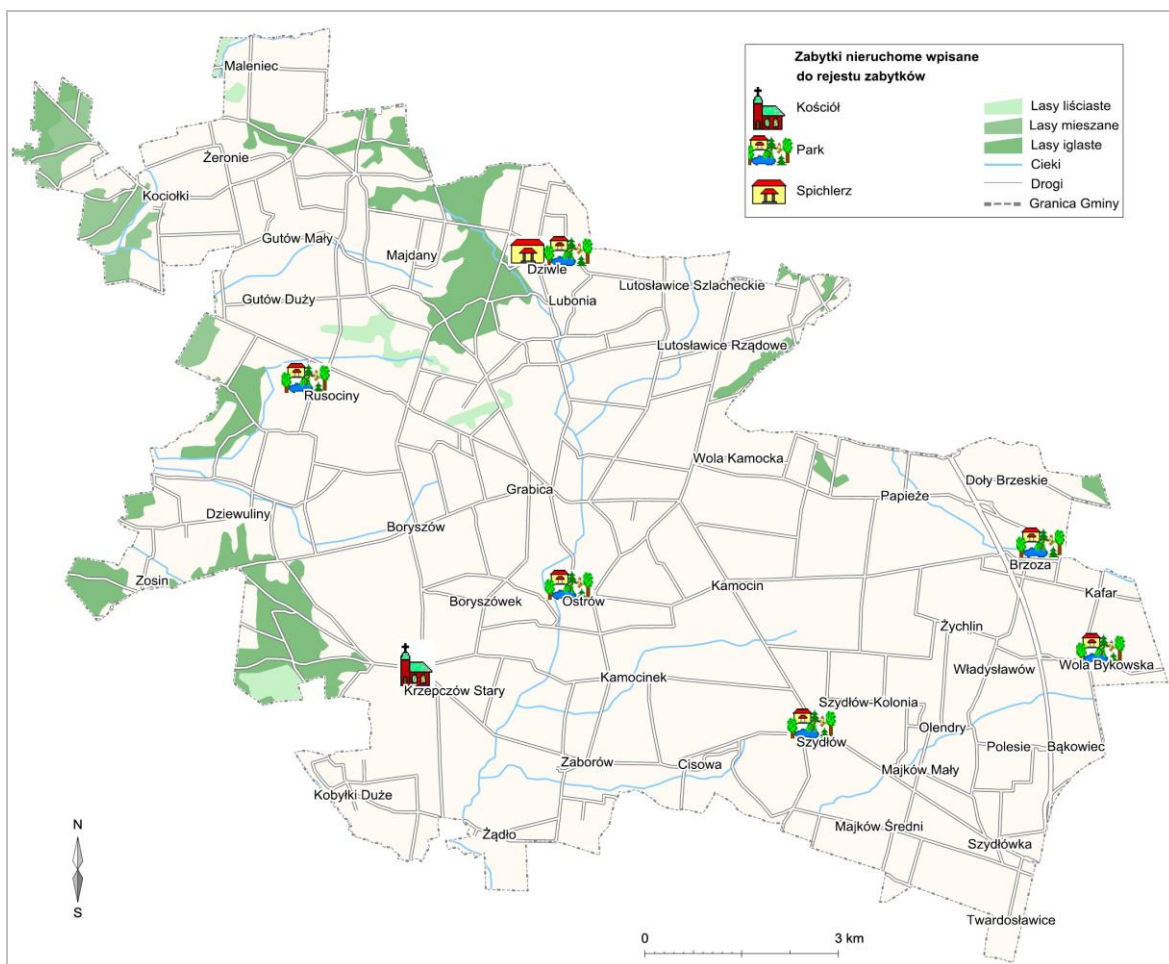
Tabela nr 1: *Zestawienie obiektów nieruchomych z terenu Gminy Grabica wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego*

L.p.	Obiekt	Numer rejestru zabytków wojew. łódzkiego	Data wpisu	Adres obiektu
1	Park dworski	287	31.08.1983 r	Brzoza
2	Spichlerz	566-IX-75	22.03.1952 r.	Dziwle 65
3	Park dworski	298	31.08.1983 r.	Dziwle 65
4	Kościół fil. rzym.-kat. p.w. św. Wojciecha	161-IX-7 185	7.07.1948 r, 24.01.1962 r. 16.09.1967 r.	Krzepczów Stary 13
5	Park dworski	368	3.07.1986, 30.12.1994 r.	Ostrów 45
6	Park dworski	315	31.08.1983 r.	Rusociny 57
7	Park dworski	321	31.08.1983 r.	Szydłów 56
8	Park dworski	326	31.08.1983 r., 7.06.1994 r.	Wola Bykowska

Rozmieszczenie zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków zostało przedstawione na mapie nr 2.

Mapa nr 2: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa łódzkiego z obszaru Gminy Grabica

W dalszej części niniejszego *Programu* przedstawiono charakterystykę zabytków z terenu Gminy Grabica wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Park dworski w Brzozie

Park dworski powstał na pocz. XX w. i posiada charakter krajobrazowy. Park znajduje się w sąsiedztwie Szkoły Podstawowej w Brzozie i rozciąga się na obszarze 1,7 ha. Przy wejściu do parku, wzdłuż drogi dojazdowej, ciągnie się szereg starych dębów szypułkowych. W południowo - zachodniej części parku znajduje się krótka aleja grabowa, a dalej stawy. Na terenie parku na uwagę zasługują stare, okazałe drzewa będące pomnikami przyrody. Spośród nich można wyróżnić przede wszystkim dąb szypułkowy, a także takie gatunki jak: topola czarna, olsza czarna, brzoza brodawkowata czy lipa drobnolistna.

adres	Brzoza
rejestr zabytków	287 z dnia 31.08.1983 r.
działka ewidencyjna	186
właściciel	własność komunalna
stan zachowania	dobry
datowanie	pocz. XX w.

Fot. 1-2 Park dworski w Brzozie (podkład z www.geoport.gov.pl)

Spichlerz w Dziwłach

Spichlerz powstał w 1849 r. Jest to budowla typowa dla wiejskiego budownictwa użytkowego z 1 poł XIX w. Budynek założony jest na planie prostokąta i wzniesiony został z cegły otynkowanej. Budynek posiada dwie kondygnacje i poddasze nakryte dachem dwuspadowym z blachy. Elewacja północna jest siedmioosiowa i zawiera prostokątne otwory okienne. Do elewacji przylega współczesna wiata. Od strony północnej elewacja jest trzyosiowa i w szczycie powyżej gzymsu jednoosiowa. Budynek ma dwutraktowy układ wnętrza oraz dwie izby i wysokie piwnice posiadające sklepienia kolebkowe z lunetami. Od frontu znajduje się ganek z dwuramiennymi schodami.

adres	Dziwle 65
rejestr zabytków	566-IX-75 z dnia 22.03.1952 r.
działka ewidencyjna	473/3
właściciel	własność prywatna
obecna funkcja obiektu	gospodarczy
rodzaj użytkowania	inne
materiał ścian	ceglane
stan zachowania	dobry
datowanie	1849 r.

Fot.3. Spichlerz w Dziwle

Park dworski w Dziwle

Park dworski powstał na początku XX w. i posiada zachowany pierwotny układ przestrzenno-dekoracyjny. W północnej części założenia, po drugiej stronie drogi znajdują się stawy oraz kaplica. Wschodni fragment parku, który zawiera grunty orne, dzieli aleja lipowa. Park porastają głównie gatunki drzew liściastych, takich jak dąb szypułkowy, kasztanowiec, lipa drobnolistna, czy topola.

adres	Dziwle 65
rejestr zabytków	298 z dnia 31.08.1983 r.
działka ewidencyjna	473/1, 473/3, 473/4, 561, 569
właściciel	własność prywatna
stan zachowania	dobry
datowanie	pocz. XX w.

Fot.4-5. Park dworski w Dziwłach

Kościół fil. rzym.-kat. p.w. św. Wojciecha

Parafia w Krzeczowie Starym erygowana została w 1526 r. przy istniejącym już drewnianym kościele św. Wojciecha z ok. 1520 r., który powstał z fundacji Krzeczowskich. Do 1526 r. świątynia była kościołem filialnym parafii w Drużbicach. Kościół przetrwał do 1602 r. W latach 1602 r. ród Krzeczowskich wzniósł kolejny, drewniany kościół św. Wojciecha. W 1725 r. świątynia ta uległa częściowemu spaleni. Obecny, trzeci kościół św. Wojciecha Biskupa i Męczennika, powstał w latach 1733-1760 .

Kościół jest orientowany i wybudowany został w stylu barokowym. Kościół jest jednonawowy i założony na rzucie prostokąta. Od południa przy nawie znajduje się kaplica św. Anny z barokowym szczytem i z wydzieloną półkolistą absydą. Przy absydzie umieszczone są niewielkie zakrystie. Od zachodu nad kruchtą ulokowany jest chór muzyczny. Ściany kościoła są pilastrowane. Elewację frontową wieńczy trójkątny szczyt. Portal wejściowy ujęty jest w pólfilary. Na kalenicy znajduje się blaszana wieża z latarnką. Świątynia konsekrowana była 26 lipca 1903 r. przez biskupa wrocławskiego Stanisława Zdzitowieckiego.

adres	Krzeczów Stary 13
rejestr zabytków	161-IX-7 z dnia 7.07.1948 r. i z dnia 24.01.1962 r. oraz 185 z 16.09.1967 r.
działka ewidencyjna	239
właściciel	parafia p.w. św. Wojciecha
obecna funkcja obiektu	kościół
rodzaj użytkowania	wyznaniowe
materiał ścian	ceglane
stan zachowania	dobry
datowanie	1733-1760 r.

Fot. 6-7. Kościół fil. rzym.-kat. p.w. św. Wojciecha w Krzepczowie Starym

Park dworski w Ostrowie

Park dworski o charakterze krajobrazowym powstał w poł XIX w. i położony jest ok. 2 km na zachód od szosy łączącej Grabicę z Zaborowem, przy gruntowej drodze prowadzącej do przysiółku Góry. Park leży na terenie bezleśnym, wśród łąk oraz pól uprawnych i zajmuje 3 ha w tym 0,06 ha wód. Granica południowa parku biegnie wzdłuż drogi z Gór do Ostrowa i tworzona jest przez piękną aleję, składającą się głównie z jesionów wyniosłych, ale także z kasztanowców białych, robinii akacjowych, lip drobnolistnych oraz wiązów polnych. Od strony wschodniej granicę parku wyznacza szpaler jesionów i iglaków oddzielający dawny sad od pól uprawnych. Granicę północną stanowi droga polna oddzielająca park od pól uprawnych i zabudowań wsi. Zachodnia granica założenia znajduje się na tyłach zabudowy gospodarczej. Obecnie największą ozdobą parku stanowią stare drzewa wysadzone w południowej części i wokół stawu. Park zdobią stare lipy drobnolistne i robinie akacjowe. Poza tym na szczególną uwagę zasługuje ogromny kasztanowiec biały, okazały wiąz polny, czy jesion wyniosły. Park zachował się w dawnych granicach. Jednak układ ścieżek i alei jest w zaniku. Nie istnieje już gazon, a teren sadu jest zaniedbany.

adres	Ostrów 45
rejestr zabytków	368 z 3.07.1986 i z dnia 30.12.1994 r.
działka ewidencyjna	12/8
właściciel	własność państwowa
stan zachowania	zaniedbany
datowanie	poł. XIX w.

Fot. 8-9. Park dworski w Ostrowie

Park dworski w Rusocinach

Park dworski powstał w końcu. XIX w. i ma charakter niewielkiego ogrodu spacerowego wokół dawnego dworu. Park położony jest na terenie bezleśnym wśród pól uprawnych. Do parku prowadzi aleja dojazdowa od strony szosy Piotrków Trybunalski-Łask. W parku znajduje się zieleń, bogata florystycznie. Na uwagę zasługują przede wszystkim stare drzewa porastające park: dęby szypułkowe oraz robinie akacjowe.

adres	Rusociny 57
rejestr zabytków	315 z dnia 31.08.1983 r.
działka ewidencyjna	498
właściciel	własność prywatna
stan zachowania	dobry
datowanie	koniec XIX w..

Fot. 10-11. Park dworski w Rusocinach (podkład z www.geoportal.gov.pl)

Park dworski w Szydłowie

Park dworski powstał ok. poł. XIX w. i położony jest w centrum wsi przy drodze Piotrków Trybunalski-Łask. Park zajmuje obszar 0,85 ha i zachowany jest w dawnych granicach założenia. Na dziedziniec dworku można wjechać od północy lub od strony wschodniej. Granicę północno-zachodnią parku wyznacza droga z Piotrkowa Trybunalskiego do Łasku. Od strony południowej i zachodniej granicę stanowią dawne sady. W zachodniej części parku znajduje się dwork. Park funkcjonuje obecnie w zmienionej formie. Jedynie aleja z nasadzeń kasztanowca zachowała się w stanie pierwotnym. Starodrzew zachował się w parku przede wszystkim na jego obrzeżach, w postaci nasadzenia robinii akacjowej od strony północnej oraz w skupiskach lip w części północnej.

adres	Szydłów Kolonia 57
rejestr zabytków	321 z dnia 31.08.1983 r.
działka ewidencyjna	93
właściciel	własność komunalna
stan zachowania	dobry
datowanie	koń. XIX w..

Fot. 12-13. Park dworski w Szydłowie

Park dworski w Woli Bykowskie

Park dworski powstał w XIX w. w stylu naturalistycznym i położony jest 1 km na zachód od drogi Piotrków Trybunalski- Srock. Do założenia prowadzą dwie okazałe aleje od strony południowo-wschodniej oraz od południa. Od północy park ogranicza droga asfaltowa, natomiast od zachodu zabudowania gospodarcze. Park posiada dobrze zachowane elementy regularne kompozycji i duże walory krajobrazowe. W centralnej części parku znajduje się staw. Park porastają głównie gatunki drzew liściastych. Na uwagę zasługuje starodrzew który reprezentuje przede wszystkim dąb szypułkowy.

adres	Wola Bykowska
rejestr zabytków	326 z dnia 31.08.1983 r. i z dnia 7.06.1994 r.
działka ewidencyjna	3/3, 4/2
właściciel	własność prywatna
stan zachowania	dobry
datowanie	XIX w.

Fot. 14-15. Park dworski w Woli Bykowskiej

5.3.2. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe

Na terenie Gminy Grabica nie znajdują się obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, jak również nie ma obiektów uznanych przez Prezydenta RP za pomnik historii. Na obszarze gminy nie ustanowiono parku kulturowego.

5.3.3. Ochrona ustalona w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowanie przestrzennego Gminy Grabica*

W *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowanie przestrzennego Gminy Grabica* wyróżniono tereny podlegające ochronie prawnej w zakresie środowiska kulturowego: obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków, strefę „A” ochrony konserwatorskiej, strefę „B” ochrony konserwatorskiej, strefę „E” ochrony ekspozycji, oraz strefę „W” ochrony stanowisk archeologicznych.

Strefą **ściśle**j ochrony konserwatorskiej „A” objęte są:

1. Zespół sakralny w Krzeczowie,
2. Zespół dworsko-parkowy w Brzozie,
3. Zespół dworsko-parkowy w Rusocinach,
4. Zespół dworsko-parkowy w Szydłowie,

5. Zespół dworsko-parkowy w Woli Bykowskiej,
6. Zespół dworsko-parkowy w Ostrowie,
7. Zespół dworsko-parkowy w Dziwłach-Lubonii

Dla terenów, położonych w strefie ścisłej **ochrony konserwatorskiej „A”** obowiązują następujące ustalenia:

- obowiązuje priorytet zachowania, odtwarzania i eksponowania walorów zabytkowych elementów układu,
- wszelkie naruszenia stanu istniejącego wymagają zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- wykluczenie dla lokalizacji nowej zabudowy.

Strefą **ochrony konserwatorskiej „B”** objęte są :

1. układ przestrzenny miejscowości Boryszów,
  2. układ przestrzenny miejscowości Krzepczów Stary,
  3. układ przestrzenny miejscowości Szydłów,
  4. układ przestrzenny miejscowości Zaborów,
  5. układ przestrzenny miejscowości Żeronie,
  6. cmentarze:
    - wojenne w Boryszowie i Majkowie Średnim,
    - ewangelicki w Kamocinie,
    - rzymsko-katolickie w: Krzepczowie, Szydłowie, Woli Kamockiej, Żeroniach.
- Obszary ochrony układów przestrzennych obejmują teren wzdłuż głównych dróg wylotowych.

Dla terenów położonych w strefie ochrony konserwatorskiej „B” obowiązują następujące ustalenia:

- ochrona strefy historycznego układu komunikacyjnego,
- ochrona zespołów zabytkowej i tradycyjnej zabudowy, reprezentatywnej dla różnych etapów wsi,
- ochrona obszarów komponowanej zieleni,
- ochrona historycznych podziałów parcelacyjnych,
- ochrona rzeźby terenu.
- kultywowanie tradycyjnych form o cechach regionalnych, harmonizujących z cechami naturalnymi krajobrazu.

Strefą **ochrony ekspozycji „E”** objęte są obszary otwartego terenu pozwalające na bezpośrednią obserwację wartościowych z punktu widzenia estetycznego i historycznego zespołów obiektów, w tym przede wszystkim zespołów dworsko-

parkowych i sakralnych. Dla terenów położonych w strefie ochrony ekspozycji „E” obowiązują następujące ustalenia:

- kultywowanie tradycyjnych form o cechach regionalnych, harmonizujących z cechami naturalnymi krajobrazu.

Strefą **ochrony stanowisk archeologicznych „W”**, objęto stanowiska archeologiczne wykazane w Archeologicznym Zdjęciu Polski oraz potencjalne stanowiska archeologiczne. Dla terenów położonych w strefie ochrony stanowisk archeologicznych „W” obowiązują następujące ustalenia:

- pisemne zawiadomienie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o planowanych robotach ziemnych i ich zakresie przed przystąpieniem do nich.
- ograniczenie inwestycji mogących mieć wpływ na naruszenie struktury podziemnych warstw kulturowych.

5.4. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w artykule 22 (pkt. 4)) *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy”.

Zestawienie zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków zostało przedstawione w załączniku nr 1.

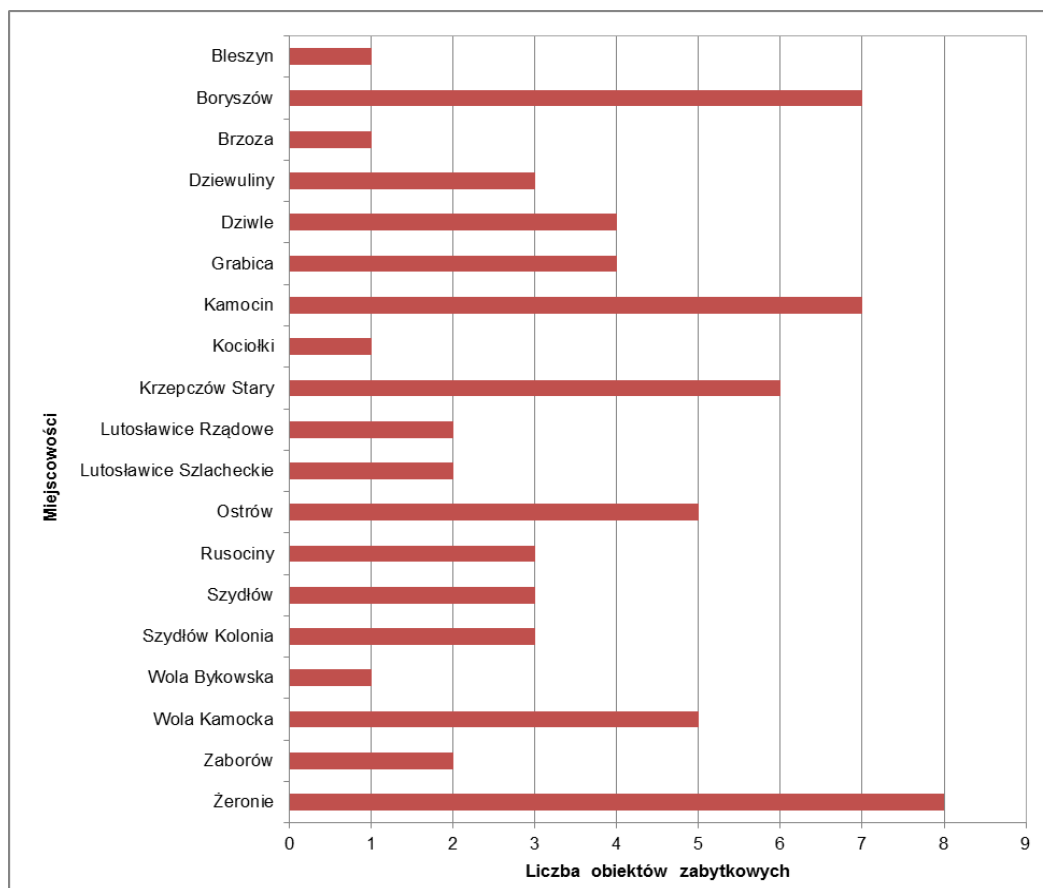
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

Założeniem opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* jest poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy poprzez określenie działań edukacyjnych kierowanych do mieszkańców gminy, organizacyjnych i finansowych kierowanych na elementy dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnienie w świadomości społeczeństwa gminy potrzeb i zasad ochrony środowiska kulturowego.

6.1. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Grabica

Na terenie Gminy Grabica znajduje się 8 obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa łódzkiego oraz 64 zabytki²⁰ objęte wojewódzką ewidencją zabytków. Rozkład liczby zachowanych obiektów zabytkowych w miejscowościach znajdujących się na terenie Gminy Grabica przedstawiono na wykresie nr 1.

Wykres nr 1: *Istniejące obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz objęte wojewódzką ewidencją zabytków w poszczególnych miejscowości Gminy Grabica*

²⁰ według listy przekazanej przez Urząd Gminy Grabica w dniu 29.10.2012

Analiza zabytków wpisanych do rejestru zabytków w podziale na rozmieszczenie obiektów została wykonana w tabeli nr 2.

Tabela nr 2: *Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa łódzkiego w poszczególnych miejscowościach Gminy Grabica*

Miejscowość	Liczba obiektów
Brzoza	1
Dziwle	2
Krzepczów Stary	1
Ostrów	1
Rusociny	1
Szydłów	2
Wola Bykowska	1
Razem	8

W wojewódzkiej ewidencji zabytków województwa łódzkiego ujęte zostały 64 obiekty z terenu Gminy Grabica, przy czym do chwili obecnej zachowało się 60 obiektów. Analiza obiektów zabytkowych wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków w podziale na rozmieszczenie obiektów została przedstawiona w tabeli nr 3.

Tabela nr 3: *Liczba zachowanych obiektów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków z poszczególnych miejscowości Gminy Grabica*

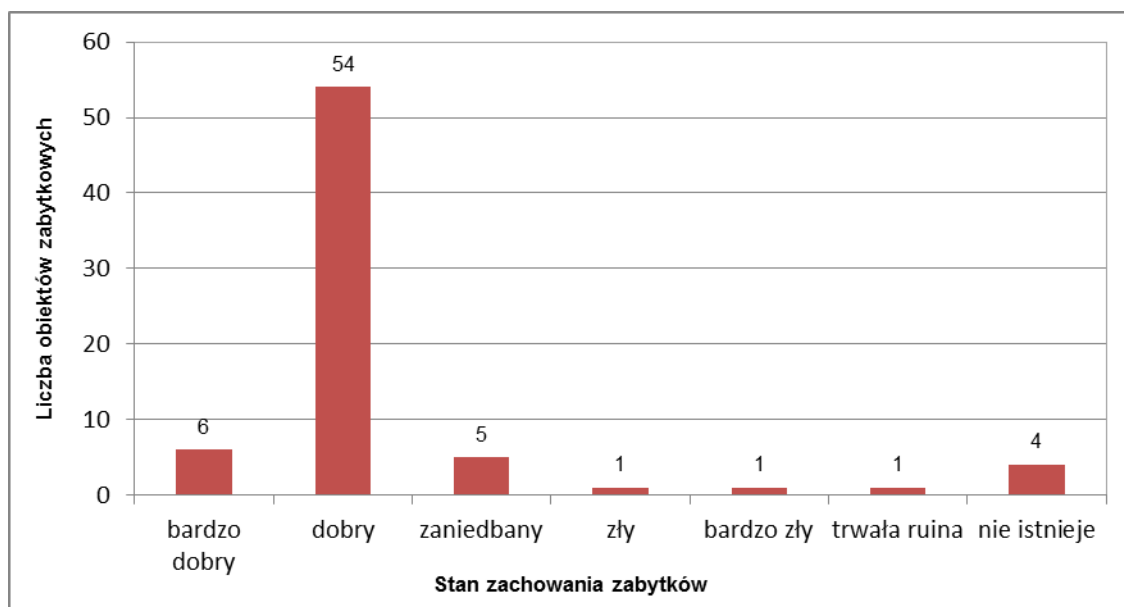
Miejscowość	Liczba obiektów
Bleszyn	1
Boryszów	7
Dziewuliny	3
Dziwle	2
Grabica	4
Kamocin	7
Kociołki	1
Krzepczów Stary	5
Lutosławice Rządowe	2
Lutosławice Szlacheckie	2
Ostrów	4
Rusociny	2
Szydłów	4

Miejscowość	Liczba obiektów
Szydłów Kolonia	3
Wola Kamocka	5
Zaborów	2
Żeronie	8
Razem	60

Wśród obiektów wpisanych do rejestru zabytków i objętych wojewódzką ewidencją zabytków na terenie Grabicy przeważają obiekty w stanie zachowania dobrym (54). Stan zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków i objętych wojewódzką ewidencją zabytków na terenie gminy Grabica przedstawiono na wykresie nr 2.

Wykres nr 2

Stan zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków i objętych wojewódzką ewidencją zabytków na terenie gminy Grabica

Struktura własności obiektów z terenu Gminy Grabica wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa łódzkiego została przedstawiona w tabeli nr 4.

Tabela nr 4: *Struktura własności obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa łódzkiego z terenu Gminy Grabica*

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Typ własności
1	Park dworski	Brzoza	Komunalny
2	Spichlerz	Dziwle 65	Prywatny
3	Park dworski	Dziwle 65	Prywatny
4	Kościół fil. rzym.-kat. pw. św. Wojciecha	Krzepczów Stary 13	Wyznaniowa
5	Park dworski	Ostrów 45	Państwowy
6	Park dworski	Rusociny 57	Prywatny
7	Park dworski	Szydłów Kolonia 57	Komunalny
8	Park dworski	Wola Bykowska	Prywatny

Stan zachowania obiektów z terenu Gminy Grabica wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa łódzkiego został przedstawiony w tabeli nr 5.

Tabela nr 5: *Stan zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa łódzkiego z terenu Gminy Grabica*

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Stan zachowania
1	Park dworski	Brzoza	dobry
2	Spichlerz	Dziwle 65	dobry
3	Park dworski	Dziwle 65	dobry
4	Kościół fil. rzym.-kat. pw. św. Wojciecha	Krzepczów Stary 13	dobry
5	Park dworski	Ostrów 45	zaniedbany
6	Park dworski	Rusociny 57	dobry
7	Park dworski	Szydłów 57	dobry
8	Park dworski	Wola Bykowska	dobry

6.2. Analiza szans i zagrożeń

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona w tabeli nr 6.

Tabela nr 6: Szanse i zagrożenia w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego

Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Położenie w bliskim sąsiedztwie Łodzi i Piotrkowa Trybunalskiego. 2. Korzystne warunki dla rozwoju turystyki z wszechstronnym wykorzystaniem zasobu i wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego. 3. Liczne szlaki drogowe. 4. Wzbogacenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe. 5. Dostępność dużych ośrodków akademickich. 6. Bliskość planowanej trasy ekspresowej A1 oraz dróg krajowych numer 8 i 12. 7. Prezentacja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik informatycznych oraz ich publikacja w Internecie. 8. Uwzględnienie potrzeb ochrony w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. 9. Miejscowości o długiej historii. 10. Bogata historia działań wojennych w okresie I i II wojny światowej. 11. Postulowane w <i>Studium uwarunkowań i kierunków [...]</i> utworzenie obszaru chronionego krajobrazu kulturowego, zwiększenie lesistości, wyznaczenie ścieżek dydaktycznych i rowerowych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niewystarczające środki na renowację zabytkowych obiektów. 2. Silna konkurencja na rynku turystyki w regionie. 3. Braki w edukacji kulturowej. 4. Niedostateczna świadomość wartości zasobów kulturowych. 5. Niewystarczające oznakowanie miejsc atrakcyjnych turystycznie. 6. Samowolne działania na zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich. 7. Nieuregulowana własność obiektów zabytkowych. 8. Emigracja młodzieży z obszarów wiejskich. 9. Mała aktywność społeczna mieszkańców.
Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Zróżnicowanie terenu pod względem geomorfologicznym, przyrodniczym i krajobrazowym. 2. Dobre warunki do rozwoju turystyki krajoznawczej i specjalistycznej: rowerowej i konnej. 3. Obiekty wartościowe kulturowo i zabytkowa zabudowa na terenie Gminy Grabica. Obecność małej architektury sakralnej. Zachowane układy urbanistyczne w wielu miejscowościach Gminy. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niedostateczne oznakowanie cennych obiektów. 2. Niedostateczna liczba publikacji na temat dziedzictwa kulturowego Gminy Grabica. 3. Brak możliwości zwiedzania zabytków, będących własnością prywatną. 4. Niezadowolający stan techniczny zabudowy. 5. Obecność nieużytkowanych i niszczących obiektów zabytkowych.

Szanse	Zagrożenia
4. Grabica jako centrum kulturalne Gminy. 5. Zabezpieczenie właściwej ekspozycji najciekawszych krajobrazowo fragmentów Gminy Grabica. 6. Imprezy kulturowe i działający Ośrodek Kultury w Grabicy. 7. Poczucie historycznego przywiązania mieszkańców do miasta oraz Ziemi Łódzkiej. 8. Organizacja festynów i imprez. 9. Wsie o tradycyjnej zabudowie.	6. Niewystarczające: promocja walorów kulturowych i wykorzystanie dóbr kultury dla rozwoju turystyki. 7. Niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami. 8. Niewielka liczba organizacji prowadzących działania na rzecz promocji regionu. 9. Skromne zaplecze turystyczne w postaci miejsc noclegowych oraz punktów gastronomicznych. 10. Niewystarczające nakłady finansowe na turystykę i kulturę. 11. Stosunkowo niewielka lesistość (10%)

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica

Zadania dla samorządu lokalnego w zakresie opieki nad zabytkami zostały opracowane na podstawie analiz dokumentów programowych wyższego szczebla oraz *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Grabica*.

Na podstawie analizy szans i zagrożeń występujących w otoczeniu oraz mocnych i słabych stron gminy, zdefiniowano następujące priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami Gminy Grabica:

1. Uwzględnienie dziedzictwa kulturowego jako elementu rozwoju.
2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.
3. Dokumentacja, promocja oraz edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

Zasadnym jest wykorzystanie potencjału krajobrazowo-kulturowego do promocji Gminy Grabica oraz popularyzacji zabytków poprzez m.in. rozwój bazy turystycznej, organizowanie imprez kulturalnych.

7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami

Opieka nad zabytkami stanowi jeden z obszarów działania dla władz lokalnych. Jako kierunki działań realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków.
2. Opracowanie kompletnej ewidencji zabytków archeologicznych.
3. Uwzględnienie ochrony obiektów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i kontrola ich realizacji.
4. Ochronę i odnowę obiektów zabytkowych.
5. Promocję i popularyzację dziedzictwa kulturowego.
6. Edukację w zakresie ochrony dóbr kultury.
7. Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego.

Okres, na który opracowany został niniejszy *Program*, podzielono na dwa etapy. Pierwszy etap obejmuje okres 2013-2014, a drugi – lata 2015-2016.

Ze względu na fakt, iż niniejszy *Program Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* jest pierwszym opracowaniem o takim charakterze, wykonanym dla obszaru gminy, założono, iż w czasie trwania etapu pierwszego (lata 2013-2014) podejmowane będą działania wstępne, mające charakter przygotowawczy do pełnej realizacji *Programu*.

Planowany zakres działań i harmonogram realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* przedstawiono w tabeli nr 7.

Zgodnie z art. 5 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, działania w zakresie opieki nad zabytkiem sprawowane są przez jego właściciela lub posiadacza.

Tabela nr 7: Zakres i harmonogram działań w zakresie opieki nad zabytkami

Lp.	Cel	Nr	Działania	Okres realizacji	
				Etap I	Etap II
1	Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków	1.1	Uzupełnienie bazy obiektów zabytków o listę zabytków ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków		
		1.2	Pozyskanie pełnej listy zabytków archeologicznych oraz ruchomych		
		1.3	Bieżąca aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków w formie elektronicznej (w tym wykreślenie z ewidencji wojewódzkiej obiektów nieistniejących).		
2	Uwzględnienie ochrony obiektów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i kontrola ich realizacji	2.1	Podejmowanie działań mających na celu uporządkowanie ładu przestrzennego		
		2.2	Przestrzeganie zakazów i nakazów obowiązujących w strefach ochrony wyznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego Gminy Grabica		
3	Ochrona i odnowa obiektów zabytkowych	3.1	Przegląd stanu obiektów		
		3.2	Wykonanie niezbędnych badań i prac, w tym konserwatorskich w odniesieniu do obiektów zabytkowych		
		3.3	Pozyskanie środków finansowych na realizację przedsięwzięć		
		3.4	Opracowanie zasad udostępniania obiektów zabytkowych w celach turystycznych		
4	Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego	4.1	Przegląd istniejącego systemu oznakowania zabytków na terenie Gminy		
		4.2	Uzupełnienie oznakowania zabytków na terenie gminy: tablice, plansze, mapy		
		4.3	Zaprojektowanie i realizacja nowych tras turystycznych, biegnących przez teren Gminy Grabica		
		4.4	Opracowanie i publikacja materiałów informacyjnych o zabytkach Gminy Grabica		
		4.5	Prowadzenie i aktualizacja na stronie internetowej gminy zakładki o zabytkach		
5	Edukacja w zakresie ochrony dóbr kultury	5.1	Włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę		
		5.2	Prezentacja historii gminy i jej zabytków w formie cyklicznej w lokalnej prasie		

Lp.	Cel	Nr	Działania	Okres realizacji	
				Etap I	Etap II
		5.3	Udział w imprezach kulturalnych organizowanych w celu promocji Gminy Grabica		
6	Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego	6.1	Propagowanie działania społecznej opieki nad zabytkami		
		6.2	Gromadzenie materiałów archiwalnych (stare zdjęcia, mapy, publikacje, studia, itp.) dotyczących Gminy Grabica		
		6.3	Wspieranie rozwoju agroturystyki		
		6.4	Wspieranie rozwoju turystyki, w tym tworzenie, organizację i promocję szlaków turystycznych oraz budowa ścieżek rowerowych		

Konsekwentnie prowadzona i długofalowa polityka Gminy Grabica w zakresie opieki nad zabytkami oraz realizacja niniejszego *Programu* stanowią szansę na ocalenie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

8. Zasady oceny realizacji Programu

Monitoring realizacji *Programu* pozwoli na bieżącą analizę oraz kontrolę zgodności założonego harmonogramu realizacji z faktycznymi działaniami podejmowanymi przez właścicieli poszczególnych obiektów zabytkowych. Za monitorowanie realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* odpowiada Wójt Gminy Grabica.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Wójt Gminy Grabica powinien co 2 lata sporządzać sprawozdanie z realizacji *Programu*. Sprawozdania te powinny zostać przedstawione Radzie Gminy.

W celu efektywnego monitorowania przyjęto wskaźniki, służące ocenie wdrażania *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica*.

Tabela nr 8: *Wskaźniki oceny wdrażania Programu*

Lp.	Cel	Proponowane wskaźniki
1	Opracowanie gminnej ewidencji zabytków w formie bazy danych	1. Liczba opracowanych kart ewidencyjnych.
2	Uwzględnienie ochrony obiektów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i kontrola ich realizacji	1. Liczba obiektów uwzględnionych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. 2. Liczba zaobserwowanych nieprawidłowości w realizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
3	Ochrona i odnowa obiektów zabytkowych	1. Liczba obiektów objętych przeglądem. 2. Liczba obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, które podlegały przeglądowi. 3. Liczba obiektów, dla których pozyskano zewnętrzne źródła finansowania. 4. Nakłady na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego na jednego mieszkańca.
4	Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego	1. Liczba uzupełnień w oznakowaniu zabytków (tablice, plansze, mapy). 2. Liczba oznakowanych tras turystycznych. 3. Liczba publikacji popularyzujących wiedzę o zabytkach gminy
5	Edukacja w zakresie ochrony dóbr kultury	1. Liczba zajęć szkolnych przeprowadzonych w szkołach podstawowych i gimnazjach w ciągu roku. 2. Liczba artykułów dotyczących historii gminy i jej zabytków w zamieszczonych w lokalnej prasie .
6	Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego	1. Liczba organizacji społecznych współpracujących z Urzędem Gminy dla ochrony środowiska kulturowego. 2. Liczba zgromadzonych materiałów archiwalnych dotyczących Gminy Grabica.

Ponadto w 2016 r. rozpoczęte zostaną przygotowania do opracowania i przyjęcia w roku 2017 *Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grabica na lata 2017-2020*.

9. Potencjalne źródła finansowania realizacji Programu

Zapisy art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określają zasady finansowania opieki nad zabytkami. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności użytkownia wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

W *Programie* przedstawiono możliwe źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

9.1. Finansowanie przez gminę zadań z zakresu opieki nad zabytkami

W tabeli nr 9 przedstawiono szacowane koszty realizacji *Programu* w latach 2013-2016. Uwzględniono działania w zakresie opieki nad zabytkami do zaplanowania przez Gminę Grabica.

Tabela nr 9: Szacowane koszty realizacji *Programu* w latach 2013-2016

Lp.	Zadanie	Szacowane koszty				
		2013	2014	2015	2016	razem
1	Opracowanie GEZ w formie kart adresowych oraz bazy danych	-	-	-	-	-
2	Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego	2 000	2 000	2 000	2 000	8 000
3	Edukacja w zakresie ochrony dóbr kultury	1 500	1 500	1 500	1 500	6 000
4	Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego	2 000	2 000	2 000	2 000	8 000
	razem	5 500	5 500	5 500	5 500	22 000

Szacunki nie uwzględniają wykonania niezbędnych badań i prac, w tym konserwatorskich w odniesieniu do obiektów zabytkowych.

9.2. Środki Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
ul. Krakowskie Przedmieście 15/17
00-071 Warszawa
mkidn@esp.mkidn.gov.pl
<http://www.mkidn.gov.pl>

Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. „Dziedzictwo kulturowe”

Program „Dziedzictwo kulturowe” w 2012 roku zakłada realizację m.in. następujących priorytetów:

1. **„Ochrona zabytków”**, mający na celu ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne. ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne. Beneficjentami mogą być osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne będące właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. Dofinansowanie może być udzielone maksymalnie do 50% nakładów koniecznych do poniesienia na realizację zadania. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań: prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 25.000 zł. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej. W przypadkach określonych w art. 78 ust. 2 i 3 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, dofinansowanie może być udzielone w kwocie do 100% nakładów koniecznych.
2. **„Kultura ludowa”** mający na celu wzmacnianie poczucia tożsamości regionalnej poprzez zachowanie, dokumentowanie i przekaz elementów kultury ludowej. Popularyzacja różnorodnych zjawisk kultury ludowej. O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego), organizacje pozarządowe, kościoły i związki

wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- a) zadań edukacyjnych, w tym warsztatów, kursów i szkoleń dotyczących zagadnień kultury regionalnej;
- b) zadań animacyjnych wspomagających lokalne społeczności w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji;
- c) publikacji książkowych z zakresu kultury ludowej;
- d) zadań dotyczących dokumentacji, archiwizacji, udostępniania i ochrony unikalnych zjawisk kultury ludowej w tym sztuki i rękodzieła ludowego, gwary, muzyki, tańca, śpiewu, obrzędowości;
- e) zadań popularyzujących unikalne i żywe elementy kultury ludowej, w tym konkursy, przeglądy, festiwale sztuki i rękodzieła ludowego;
- f) zadań dotyczących ochrony architektury regionalnej;
- g) zadań o charakterze artystycznym inspirowanych sztuką i twórczością ludową;
- h) zakupu obiektów oraz kolekcji dzieł sztuki ludowej w celu ich publicznego udostępniania;
- i) projektów badawczych i popularyzatorskich z zakresu antropologii kulturowej, etnologii i etnografii.

Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 25.000 zł. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej. Wnioskowane dofinansowanie nie może przekraczać 75% budżetu przedstawionego we wniosku. W uzasadnionych przypadkach minister może wyrazić zgodę na podniesienie wartości maksymalnego udziału dofinansowania w budżecie zadania lub na finansowanie zadania na poziomie 100%.

3. **„Ochrona zabytków archeologicznych”**, którego celem nadrzędnym jest ochrona dziedzictwa archeologicznego w Polsce, zgodnie z zasadami konserwatorskimi wynikającymi ze strategii zrównoważonego rozwoju. Cele szczegółowe priorytetu obejmują: ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuację badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikację badań dotychczasowych, nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt, a także opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analizę i konserwację pozyskanych w ramach tych badań zabytków. O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe

instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 40.000 zł. Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 200.000 zł. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej. Wnioskowane dofinansowanie nie może przekraczać 85% budżetu przedstawionego we wniosku. W uzasadnionych przypadkach minister może wyrazić zgodę na podniesienie wartości maksymalnego udziału dofinansowania w budżecie zadania lub na finansowanie zadania na poziomie 100%.

Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania, rozszerzenie i wzbogacenie oferty instytucji i organizacji zajmujących się działalnością kulturalną oraz edukacyjną w zakresie kultury. Rodzaje kwalifikujących się zadań są następujące:

- a) robót budowlanych, w tym remontu i przebudowy, wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, realizowanych wyłącznie w już istniejących obiektach budowlanych oraz zakupem wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej w wysokości do 500.000 zł,
- b) zakupu wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakupu instrumentów muzycznych w wysokości do 50.000 zł,
- c) przygotowania dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko w wysokości do 50.000 zł,
- d) zadań dotyczących budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych, wraz z zakupami niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich w wysokości do 500.000 zł.

Beneficjentami Programu mogą być: samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem domów kultury, centrów kultury oraz ośrodków kultury; państwowe instytucje kultury, jednostki samorządu terytorialnego (z wyjątkiem sytuacji gdy występują o dofinansowanie jako organy prowadzące domy kultury, centra kultury oraz ośrodki kultury), organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe.

Minimalna kwota wnioskowana dla kwalifikujących się zadań wynosi odpowiednio:

1. dla zadania a) – od 500.000 zł,
2. dla zadania b) – od 50.000 zł,
3. dla zadania c) – od 50.000 zł,

4. dla zadania d) – od 500.000 zł,

W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej. Wnioskowane dofinansowanie nie może przekraczać: 75% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania nie wyższej niż 3.000.000 zł i 50% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania wyższej niż 3.000.000 zł. W uzasadnionych przypadkach minister może wyrazić zgodę na podniesienie wartości maksymalnego udziału dofinansowania w budżecie zadania lub na finansowanie zadania na poziomie 100%.

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wkładu krajowego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich.

Rodzaje kwalifikujących się zadań są następujące:

- a) ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- b) budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych,
- c) rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury,
- d) międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne,
- e) rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

Beneficjentami Programu mogą być: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury i filmowe oraz instytucje współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego, archiwa państwowe, publiczne szkoły artystyczne oraz uczelnie artystyczne, kościoły i związki wyznaniowe oraz organizacje pozarządowe ze sfery kultury.

Udział procentowy promesy we wkładzie własnym zadania nie może przekroczyć 75%. W uzasadnionych przypadkach minister może wyrazić zgodę na podniesienie wartości maksymalnego udziału procentowego promesy we wkładzie własnym lub udzielenia promesy na poziomie 100%. Istnieje możliwość ubiegania się o promesę na dofinansowanie w trybie wieloletnim.

9.3. Środki Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi
ul. Piotrkowska 99, 90-425 Łódź
tel. 42 638 07 21, 42 632 52 33
fax. 42 638 07 36
e-mail: wosoz_lodz@poczta.fm

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, może być udzielona przez Ministra Kultury i Ochrony Dziedzictwa Narodowego oraz przez wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 74 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), a także przez samorząd powiatu lub gminy. Dotacja może sięgać do wysokości 50% ogólnej kwoty poniesionej przez właściciela na renowację zabytku, a w wyjątkowych okolicznościach nawet do 100% (art. 78 ustawy).

Uprawnieni wnioskodawcy to osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotację celową można otrzymać na planowane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Koszty kwalifikujące się do dofinansowania to:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach,

- które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
  - działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
  - zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru,
  - zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

9.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego

*Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego
Departament Regionalnego Programu Operacyjnego
ul. Traugutta 21/23, 90-113 Łódź
tel. 042 663 30 64,
fax. 042 663 30 54*

Oś priorytetowa III: Gospodarka, innowacyjność, przedsiębiorczość

Województwo łódzkie posiada silne podstawy do rozwoju turystyki. Walory naturalne i kulturowe mogą być wykorzystywane do kształtowania zróżnicowanych form aktywności turystycznej. W programie wsparcie turystyki nakierowano na poprawę atrakcyjności rekreacyjnej i turystycznej regionu. Projekty turystyczne, które będą objęte pomocą w ramach tego priorytetu będą musiały wykazywać wyraźny wpływ na gospodarkę a dodatkowo przyciągną turystów spoza regionu.

W ramach celu operacyjnego kształtowanie i rozwijanie kulturowej tożsamości regionu wspierane będą projekty jednostek samorządu terytorialnego, ich związków i stowarzyszeń, jednostek naukowych, szkół wyższych oraz przedsiębiorstw.

Dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego to maksymalnie do 85% wydatków kwalifikowanych projektu.

Oś priorytetowa V: Infrastruktura społeczna

Wspieranie walorów dziedzictwa kulturowego regionu wpłynie na budowanie i kształtowanie tożsamości regionalnej. Dla osiągnięcia celu należy przeprowadzić działania w zakresie budowy i przebudowy obiektów kultury. Ze względu na liczne zabytki

oraz obiekty historyczne, w ramach osi priorytetowej wspierana będzie także ochrona oraz zachowanie architektonicznego dziedzictwa kulturowego regionu, z zachowaniem pełnionych przez nie dotychczas funkcji kulturalnych lub nadanie takich funkcji. Projekty z zakresu kultury, które otrzymają wsparcie w ramach osi V RPO będą musiały wspierać rozwój społeczno-gospodarczy regionu oraz wpływać na zwiększenie podaży usług kulturalnych.

W ramach celu operacyjnego poprawa atrakcyjności rekreacyjnej i turystycznej regionu wspierane będą projekty takich beneficjentów jak: administracja rządowa, jednostki organizacyjne JST posiadające osobowość prawną, instytucje kultury, zakłady opieki zdrowotnej, osoby prawne i fizyczne będące organami prowadzącymi szkoły i placówki, szkoły wyższe, jednostki sektora finansów publicznych, kościoły i związki wyznaniowe oraz przedsiębiorców.

Dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego to maksymalnie do 85% wydatków kwalifikowanych projektu.

9.5. Instrumenty oferowane przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi

*Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi
ul. Łąkowa 11, 90-562 Łódź
tel.: 42 663 41 02/03
fax.: 42 639 51 21
e-mail: fundusz@wfosigw.lodz.pl
www.wfosigw.lodz.pl*

Podstawowym zadaniem wojewódzkich funduszy jest finansowanie przedsięwzięć inwestycyjnych i pozainwestycyjnych w dziedzinie ochrony środowiska i gospodarki wodnej w celu realizacji zasady zrównoważonego rozwoju. Głównymi kierunkami finansowania są m.in. działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Lista przedsięwzięć priorytetowych Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi na rok 2013 w ramach działania *Ochrona przyrody i krajobrazu* jest działaniem 2.1. *Prace rewitalizacyjne na terenach lub obiektach objętych ochroną, zgodnie z ustawą o ochronie przyrody oraz ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Każdego roku ustalane są priorytety działania Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Dotacja oraz dofinansowanie w formie przekazania środków państwowym jednostkom budżetowym w wysokości do 99% kosztów mogą być przyznawane na zadanie z zakresu ochrony przyrody i krajobrazu obejmujące działania realizowane na terenach objętych ochroną lub w stosunku do obiektów poddanych pod ochronę, ujętych w rejestrze albo ewidencji, zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody lub z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

9.6. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa Oddział w Piotrkowie Trybunalskim
ul. Wronia 65, 97-300 Piotrków Trybunalski
tel.: 44 645 21 51
fax: 44 648 46 00

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013

Działanie: Odnowa i rozwój wsi

Jako cel realizacji działania przyjęto poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Umożliwi to rozwój tożsamości społecznej wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpłynie na wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich.

W ramach działania realizowane będą m.in. przedsięwzięcia polegające na:

- a) budowie, przebudowie, remoncie lub wyposażeniu obiektów pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe, a także służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury,
- b) kształtowaniu obszaru przestrzeni publicznej,
- c) budowie, remoncie lub przebudowie infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych,
- d) zakupie obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne,
- e) odnawianiu, eksponowaniu lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci,
- f) kultywowaniu tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów.

Beneficjentami działania mogą być:

- gminy, instytucje kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego,

- kościoły lub inne związki wyznaniowe,
- organizacje pozarządowe mające status organizacji pożytku publicznego (w rozumieniu *ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie*).

Pomoc finansowa ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych projektu. Maksymalna wysokość pomocy na realizację projektów w jednej miejscowości wynosi 500.000 zł w okresie realizacji Programu. Wielkość pomocy przyznanej na realizację jednego projektu nie może być niższa niż 25.000 zł. Poziom pomocy finansowej z EFRR wynosi maksymalnie 75% kosztów kwalifikowalnych projektu.

9.7. Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego

*Krajowy Punkt Kontaktowy
Ministerstwo Rozwoju Regionalnego
Departament Programów Pomocowych i Pomocy Technicznej
ul. Wspólna 2/4, 00-926 Warszawa*

W dniu 10 czerwca 2011 r. podpisano Memorandum of Understanding dotyczące Norweskiego Mechanizmu Finansowego, natomiast 17 czerwca 2011 r. Memorandum of Understanding dotyczące Mechanizmu Finansowego EOG. Na mocy tych umów Polska otrzyma drugą pulę środków w wysokości 578 mln euro. Zawarcie tych umów poprzedziło podpisanie 28 lipca 2010 r. porozumień pomiędzy Unią Europejską a państwami-darczyńcami w sprawie uruchomienia nowej perspektywy finansowej Mechanizmów na lata 2009-2014. Państwami-Beneficjentami będzie dwanaście nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej oraz Portugalia, Grecja i Hiszpania. Łączna kwota wsparcia wynosi 1,788 mld euro, z czego dla Polski przeznaczono 32%.

Pierwszy nabór wniosków przeprowadzono w terminie 15 czerwca 2012 r. – 15 października 2012 r. **Kolejny nabór wniosków zaplanowano na przełomie I i II kwartału 2013 r.** Nabory wniosków organizowane są przez Operatorów Programów. Okres kwalifikowalności wydatków w ramach wyłonionych w edycji 2009-2014 projektów zakończy się 30 kwietnia 2016 r.

W ramach Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2009-2014 określono następujące obszary priorytetowe:

- a) ochrona i zarządzanie środowiskiem,
- b) zmiany klimatyczne i odnawialne źródła energii,
- c) społeczeństwo obywatelskie,
- d) rozwój społeczny i zasobów ludzkich,
- e) ochrona dziedzictwa kulturowego.

W „Ramach wdrażania”, stanowiących załącznik B do Memorandum of Understanding Mechanizmu Finansowego EOG, określono natomiast dwa obszary programowe:

1. **Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego i naturalnego**, którego realizacja ma na celu osiągnięcie niżej wymienionych rezultatów:
  - odbudowanie, odnowienie, zabezpieczenie dziedzictwa kulturowego,
  - udokumentowanie historii kultury,
  - rozwój społeczności lokalnych i stworzenie zrównoważonych pod względem gospodarczym warunków do życia poprzez rewitalizację dziedzictwa kulturowego i naturalnego,
  - powszechne udostępnienie dziedzictwa kulturowego.

Operatorem Programu jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W ramach tego obszaru możliwa jest realizacja projektów predefiniowanych we współpracy z Norweskim Dyrektoriatem ds. Dziedzictwa Kulturowego (RA).

Na **konserwację i rewitalizację dziedzictwa kulturowego** przeznaczono środki w wysokości 60 mln euro.

2. **Promowanie różnorodności w kulturze i sztuce w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego**, którego realizacja ma na celu osiągnięcie niżej wymienionych rezultatów:
  - zaprezentowanie kultury i sztuki szerokiej publiczności,
  - wzrost świadomości dotyczącej różnorodności kulturowej oraz umocnienie dialogu międzykulturowego.

Operatorem Programu jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W ramach tego obszaru możliwa jest realizacja projektów predefiniowanych we współpracy z Norweskim Dyrektoriatem ds. Dziedzictwa Kulturowego (RA).

Na **promowanie różnorodności w kulturze i sztuce** w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego przeznaczono środki w wysokości 10 mln euro.

W celu przyczynienia się do celu ogólnego polegającego na wzmocnieniu stosunków dwustronnych między Państwami-Darczyńcami a Państwami-Beneficjentami, przygotowanie i wdrażanie tego obszaru Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2009-2014 przeprowadza się w partnerstwie. Partnerami programu z krajów darczyńców dla tego obszaru są: Norweska Rada Sztuki (NKR) przy wsparciu Norweskiego Dyrektoriatu ds. Dziedzictwa Kulturowego (RA).

Pomoc finansowa z Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2009-2014 nie przekracza 85% wydatków kwalifikowalnych programu, ale dla programów partnerskich z darczyńcami może zostać wyznaczony wyższy poziom dofinansowania. Jednocześnie, minimalna wartość dofinansowania projektu wynosi 170 000 euro.

Zgodnie z Artykułem 6.2. „Regulacji w sprawie wdrażania Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) na lata 2009-2014” każdy podmiot, prywatny czy też publiczny, komercyjny bądź niekomercyjny, oraz organizacje pozarządowe ustanowione jako podmiot prawny w przedmiotowym Państwie-Beneficjencie, jak również organizacje międzyrządowe działające w Państwie-Beneficjencie, są uznawane za wnioskodawców kwalifikujących się do udziału w projektach.

10. Podsumowanie

Założeniem opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* jest istotna poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez określenie działań edukacyjnych kierowanych do mieszkańców gminy, organizacyjnych i finansowych kierowanych na elementy dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnienie w świadomości społeczeństwa gminy potrzeb i zasad ochrony środowiska kulturowego.

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien sporządzić na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce jest *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Zgodnie z art. 5 ustawy, opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Przy opracowaniu *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* uwzględniono zapisy dokumentów na poziomie krajowym (*Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004-2013*, tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami), wojewódzkim (*Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020*, *Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013*, *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego*, *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2012-2015*, *Program Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego w Województwie Łódzkim do roku 2013*) oraz powiatowym (*Strategia rozwoju powiatu piotrkowskiego do 2015 roku*).

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi przez krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty programowe.

Rejestr zabytków województwa łódzkiego jest prowadzony przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi (Delegatura w Piotrkowie Trybunalskim, ul. Farna 8, 97-300 Piotrków Trybunalski). W rejestrze zabytków nieruchomych województwa łódzkiego według stanu na 29 października 2012 r. znajdowało się 8 obiektów z terenu Gminy Grabica. Do wojewódzkiej ewidencji zabytków województwa łódzkiego wpisane zostały 64 obiekty z terenu Gminy Grabica, przy czym inwentaryzacja wykazała, że 4 obiekty nie istnieją.

Na podstawie analizy szans i zagrożeń występujących w otoczeniu oraz mocnych i słabych stron gminy, zdefiniowano następujące priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami Gminy Grabica:

1. Uwzględnienie dziedzictwa kulturowego jako elementu rozwoju Gminy Grabica.
2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.
3. Dokumentacja i promocja oraz edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

Jako kierunki działań realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grabica* w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków.
2. Opracowanie kompletnej ewidencji zabytków archeologicznych.
3. Uwzględnienie ochrony obiektów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i kontrola ich realizacji.
4. Ochronę i odnowę obiektów zabytkowych.
5. Promocję i popularyzację dziedzictwa kulturowego.
6. Edukację w zakresie ochrony dóbr kultury.

7. Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego.

W *Programie* określono szczegółowe zadania w ramach realizacji postawionych celów wraz z koncepcją procesu monitoringu, a także wskazano potencjalne źródła finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

11. Źródła danych

1. Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl
2. Dzieje gminy Grabica, Edward Alfred Mierzwa, Grabica 2008
3. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, Warszawa, 2004
4. Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004-2013, Warszawa, 2004
5. Oficjalny serwis Gminy Grabica, www.gminagrabica.pl
6. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego
7. Program Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego w Województwie Łódzkim do roku 2013
8. Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Dz.U nr 113, poz. 661,
10. Strategia Rozwoju Gminy Grabica
11. Strategia rozwoju powiatu piotrkowskiego do 2015 roku
12. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Grabica
13. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.
14. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1591 z późn. zm.
15. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, Warszawa, 2005
16. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2012-2015
17. Wykaz obiektów objętych wojewódzką ewidencją zabytków, przekazany przez Urząd Gminy Grabica.
18. Wykaz obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków Nieruchomych Województwa Łódzkiego.
19. Wykaz nieruchomości zabytków archeologicznych z terenu Gminy Grabica znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, przekazany przez Urząd Gminy Grabica.
20. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Łódzkiego i objętych wojewódzką ewidencją zabytków, przekazany przez Urząd Gminy Grabica.

Załącznik nr 1

Zabytki z terenu Gminy Grabica ujęte w gminnej ewidencji zabytków²¹

Lp.	Identyfikator	Obiekt	Lokalizacja
1	1/1585	Dom	Żeronie11
2	2/1585	Dom	Bleszyn 12
3	3/1585	Chałupa	Boryszów 1
4	4/1585	Dom	Boryszów 20
5	5/1585	Dom	Boryszów 26
6	6/1585	Dom	Boryszów 47
7	7/1585	Wiatrak koźlak, motorowy	Boryszów 112
8	8/1585	Układ przestrzenny	Boryszów
9	9/1585	Cmentarz wojenny	Boryszów
10	10/1585	Park dworski	Brzoza
11	11/1585	Park	Dziewuliny
12	12/1585	Kapliczka rzym.-kat.	Dziewuliny
13	13/1585	Kapliczka rzym.-kat.	Dziewuliny
14	14/1585	Spichlerz	Dziwle 65
15	15/1585	Park dworski	Dziwle 65
16	16/1585	Dwór	Dziwle 65
17	17/1585	Kaplica rzym.-kat. pw. św. Jana Chrzyciela	Dziwle
18	18/1585	Dom	Grabica 25
19	19/1585	Biblioteka	Grabica 66
20	21/1585	Gorzelnia	Grabica 86 a
21	22/1585	Kaplica rzym.-kat. pw. św. Piotra	Grabica
22	23/1585	Park	Grabica
23	24/1585	Dom	Kamocin 18
24	25/1585	Dom	Kamocin 80
25	26/1585	Dom	Kamocin 90
26	27/1585	Młyn motorowy	Kamocin 93
27	28/1585	Cmentarz ewangelicki	Kamocin
28	29/1585	Kapliczka rzym.-kat.	Kamocin
29	30/1585	Kapliczka rzym.-kat.	Kamocin
30	31/1585	Park	Kociołki

²¹ Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Grabica

Lp.	Identyfikator	Obiekt	Lokalizacja
31	32/1585	Kościół fil. rzym.-kat. pw. św. Wojciecha	Krzepczów Stary 13
32	33/1585	Dzwonnica	Krzepczów Stary 13
33	34/1585	Plebania	Krzepczów Stary 13
34	35/1585	Dom	Krzepczów Stary 22
35	36/1585	Cmentarz rzym.-kat.	Krzepczów Stary
36	37/1585	Układ przestrzenny	Krzepczów Stary
37	38/1585	Młyn motorowy	Lutosławice Rządowe 8
38	39/1585	Dom	Lutosławice Rządowe 26
39	40/1585	Dom	Lutosławice Szlacheckie 13
40	41/1585	Kapliczka rzym.-kat.	Lutosławice Szlacheckie
41	42/1585	Cmentarz wojenny	Majków Średni
42	43/1585	Dwór	Ostrów 45
43	44/1585	Park dworski	Ostrów 45
44	45/1585	Cegielnia	Ostrów 50
45	46/1585	Kapliczka rzym.-kat.	Ostrów
46	47/1585	Kapliczka rzym.-kat. św. Jana	Ostrów
47	48/1585	Budynek gospodarczy	Rusociny 57
48	49/1585	Dwór	Rusociny 56
49	50/1585	Park dworski	Rusociny 56
50	51/1585	Wiatrak koźlak	Rusociny
51	52/1585	Kapliczka rzym.-kat.	Szydłów 3
52	53/1585	Dwór	Szydłów 57
53	54/1585	Park dworski	Szydłów 57
54	55/1585	cmentarz rzym.-kat.	Szydłów
55	56/1585	Układ przestrzenny	Szydłów
56	57/1585	Kapliczka rzym.-kat.	Szydłów Kolonia
57	58a1585	Park dworski	Wola Bykowska 1
58	59/1585	Kościół par. pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski i Świętego Jana Vianneya	Wola Kamocka 28
59	60/1585	Park przykościelny	Wola Kamocka 28
60	61/1585	Budynek policji	Wola Kamocka 30
61	62/1585	Dom	Wola Kamocka 35
62	63/1585	Dom	Wola Kamocka 48
63	64/1585	Cmentarz rzym.-kat. p.w. św. Rocha	Wola Kamocka

Lp.	Identyfikator	Obiekt	Lokalizacja
64	65/1585	Dom	Zaborów 43
65	66/1585	Układ przestrzenny	Zaborów
66	67/1585	Dom	Żeronie 6
67	68/1585	Spichlerz	Żeronie 6
68	69/1585	Dom	Żeronie 10
69	70/1585	Spichlerz	Żeronie 10
70	71/1585	Stodoła	Żeronie 10
71	72/1585	Cmentarz rzym.-kat.	Żeronie
72	73/1585	Układ przestrzenny	Żeronie

Załącznik nr 2

Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków na terenie Gminy Grabica²²

Lp.	Miejscowość	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska w obszarze	Numer stanowiska w miejscowości	Kultura	Chronologia
1	Boryszów	71-52	18	1	Łużycka	Eb.-Ha.
2	Boryszówek	73-52	29	1		Wczesne Śrw.
3	Brzoza	72-53	22	1	Pradziej.	
4	Brzoza	72-53	24	2		Okr. Nowoż.
5	Brzoza	72-53	28	3		Póź. Śrw.
6	Cisowa	73-52	3	1	Łużycka	Ha.
7	Cisowa	73-52	4	2	Łużycka	Ep. Brązu
8	Cisowa	73-52	18	5	Pomorska	Wczesny Lat.
9	Cisowa	73-52	19	6	Pradziej.	Ep. Kamienia
10	Cisowa	73-52	21	7		Wcz.-Póź. Śrw.
11	Cisowa	73-53	10	3		Późn. Śrw.
12	Cisowa	73-53	11	4		Późn. Śrw.
13	Daszówka	73-53	1	1	Przeworska	Późny Lat.
14	Daszówka	73-53	6	2		III Wcz. Śrw.
15	Dziwuliny	71-52	17	2	Pradziej.	
16	Dziwle	71-52	1	3	Przeworska	Owr.
17	Dziwle	71-52	2	4	Przeworska	Owr.
18	Dziwle	71-52	16	5		Okr. Nowoż.
19	Dziwle	71-52	17	6		Okr. Nowoż.
20	Gutów Mały	71-52	15	1	Pradziej.	
21	Józefów	73-52	40	1	Pradziej.	
22	Józefów	73-52	41	2	Pradziej.	
23	Kamocin	71-52	2	2	Kpl.	Neolit
24	Kamocin	72-53	27	1		Póź. Śrw.
25	Kamocinek	73-52	1	1		Wczesne Śrw.
26	Kamocinek	73-52	2	2		Wczesne Śrw.
27	Kamocinek	73-52	16	4	Pradziej.	
28	Kamocinek	73-53	5	3		Póź. Śrw.
29	Kamocinek	73-52	17	5	Pradziej.	Ep. Kamienia

²² Wykaz nieruchomości zabytków archeologicznych z terenu Gminy Grabica znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, przekazany przez Urząd Gminy Grabica dnia 03.12.2012 r.

Lp.	Miejscowość	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska	Numer stanowiska w stanowisku	Kultura	Chronologia
30	Kobyłki	73-52	10	1	Pomorska	Wczesny Lat.
31	Kobyłki	73-52	43	2	Przeworska	Owr.
32	Kobyłki	73-52	44	3	Przeworska	Owr.
33	Kobyłki	73-52	45	4	Pradzej.	
34	Kobyłki	73-52	46	5		Wcz.-Póź. Śrw.
35	Kobyłki	73-52	47	6		Wcz.-Póź. Śrw.
36	Kobyłki	73-52	48	7	Kpl.	Neolit
37	Kobyłki	73-52	49	8	Pradzej.	
38	Kobyłki Wielkie	73-52	42	1	Przeworska	Owr.
39	Kociołki	71-51	31	1		Póź. Śrw-O. Nż
40	Kociołki	71-51	34	2		Okr. Nowoż.
41	Kociołki	71-51	35	3		Póź. Śrw-O. Nż
42	Kolonia Byki	73-53	7	1		Okr. Nowoż.
43	Kolonia Grabica	71-52	8	1	Pradzej.	Mezolit
44	Kolonia Kamocinek	73-52	12	1	Pomorska	Wczesny Lat.
45	Kolonia Kamocinek	73-52	13	2	Przeworska	Późny Lat.
46	Kolonia Kamocinek	73-52	14	3	Łużycka	
47	Kolonia Kamocinek	73-52	15	4		Wcz.-Póź. Śrw.
48	Kolonia Szydłów	73-53	4	1		Wcz. Śrw.
49	Krzepczów Nowy	73-52	24	1		Wcz.-Póź. Śrw.
50	Krzepczów Nowy	73-52	30	2	Przeworska	Owr.
51	Krzepczów Nowy	73-52	31	3	Pradzej.	
52	Lubanów	71-52	3	1	Pradzej.	
53	Lubanów	71-52	4	2	Pradzej.	
54	Lubonia	71-52	1	1		III Wcz. Śrw.
55	Lubonia	71-52	2	2		Wczesne Śrw.
56	Lutosławice Rządowe	72-53	4	1		Póź. Śrw.
57	Lutosławice Rządowe	72-53	5	2		Ep. Brązu
58	Lutosławice Szlacheckie	72-53	2	1		Okr. Nowoż.
59	Lutosławice Szlacheckie	72-53	3	2		Wcz.-Póź. Śrw.
60	Majdany	71-52	14	1	Łużycka	Eb.-Ha.
61	Majków Duży	73-53	9	1		Póź. Śrw-O. Nż
62	Maleniec	71-52	10	1		Wcz.-Póź. Śrw.
63	Maleniec	71-52	14	2		Późn. Śrw.

Lp.	Miejscowość	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska w obszarze	Numer stanowiska w miejscowości	Kultura	Chronologia
64	Ostrów	73-52	22	2	Pradzej.	Wcz. Ep. Brązu
65	Ostrów	73-52	23	3	Pradzej.	Ep. Kamienia
66	Ostrów	73-52	25	7		Owr.
67	Ostrów	73-52	26	4		Wczesne Śrw.
68	Ostrów	73-52	27	5	Pradzej.	
69	Ostrów	73-52	28	6	Przeworska	Późny Lat.
70	Ostrów	73-52	56	1	Pomorska	Wczesny Lat.
71	Ostrów Cegielnia	71-52	5	1	Łużycka	Eb.-Ha.
72	Ostrów Cegielnia	71-52	6	2	Pradzej.	
73	Papieże	72-53	20	1	Pradzej.	
74	Papieże	72-53	21	2		Póź. Śrw.
75	Papieże	72-53	25	3		Póź. Śrw.
76	Rusociny	71-52	9	1	Łużycka	Eb.-Ha.
77	Rusociny	71-52	10	2	Pradzej.	Neolit-Web.
78	Rusociny	71-52	11	3	Pradzej.	Web.
79	Rusociny	71-52	12	4	Łuż.-Pom.	Wczesny Lat.
80	Rusociny	71-52	13	5	Pradzej.	
81	Rusociny	71-52	16	6	Łużycka	Eb.-Ha.
82	Szydłówka	73-53	8	1		Wcz.-Póź. Śrw.
83	Władysławów	73-53	2	1	Pradzej.	Neolit
84	Wola Kamocka	72-53	18	1		Póź. Śrw.
85	Wola Kamocka	72-53	19	2		Póź. Śrw.
86	Wola Kamocka	72-53	26	3		Okr. Nowoż.
87	Zaborów	73-52	5	1	Pomorska	Wczesny Lat.
88	Zaborów	73-52	20	2	Pomorska	Wczesny Lat.
89	Żądło	73-52	6	1		Wczesne Śrw.
90	Żądło	73-52	11	2	Pomorska	Wczesny Lat.
91	Żądło	73-52	32	3	Pradzej.	
92	Żeronie	71-52	13	1		Póź. Śrw-O. Nż
93	Żeronie	71-52	15	2		Okr. Nowoż.
94	Żychlin	73-53	3	1	Przeworska	Owr.